

המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

מדינת ישראל
משרד החינוך

המינהל הפדגוגי
האגף לחינוך יסודי

אהבת אב

קוראים את הסיפור "האולר"

מאת שלום עליכם

מבוא

הסיפור "האולר" נכתב בידיש בשנת 1886 על ידי שלום עליכם. הוא תורגם לראשונה לעברית על ידי ח"נ ביאליק.

הסיפור משלב אפיזודה מקומית, שמתרחשת בבית יהודי בעיירה במזרח אירופה לפני כ-130 שנה, עם פן אוניברסלי – מאבק פנימי של ילד שמתפתח לגנוב משהו שהוא חומד. הסיפור מעוגן בעולם יהודי מאוד, ייחודי מאוד, ועם זאת, זהו סיפור אנושי שאפשר למצוא כמותו בכל חברה ובכל זמן.

הסיפור הוא ריאליסטי, כלומר האירועים המסופרים בו היו יכולים לקרות במציאות. כל אירוע ברצף העלילה נסמך על היגיון סיבתי המובן לקורא. שלום עליכם אינו נוזף בילד שגנב את האולר; הוא משאיר אותו ואת הקוראים עם הקונפליקט הפנימי הבלתי פתור, עם הייסורים, עם רגשות האשמה וגם עם התענוג העילאי שבבעלות על ה"אוצר", הלא הוא האולר.

המספר משתף את הקוראים במה שעבר עליו, ולא חוסך מהם את כל מנעד הרגשות שלו, החל מהכמיהה לאולר ("כנראה, נגזר עלי מן השמיים שכל שנות ילדותי אתייסר בעבור אולרים") דרך ההתייחסות אל האולר כאל "ידיד אמת", ועד החשש שסופו להגיע לגיהנום, כאחד הגנבים והשקרנים. הוא אינו מייפה את המציאות ("גנב הוא גנב"), אבל מאפשר לנו להבין כיצד הוא נקלע למצב שבו לא הצליח לעמוד בפיתוי, לקח את האולר ולא החזירו לבעליו.

שלום עליכם עוטף את האירועים, שחלקם לא קלים, בהומור שיוצר אווירה נוחה, רחוקה מכובד הראש והחומרה שהיינו מצפים להם. לדוגמה: "אני מתחיל לבכות בקול. אבא משפר לי את מצב-הרוח בכמה סטירות לחי...".

הסופר שלום עליכם

הסופר שלום עליכם (שם העט של שלום רבינוביץ') נולד באוקראינה בשנת 1859. כתב בעיקר בידיש ונחשב לגדול ההומוריסטים היהודיים. כבר בילדותו אהב להצחיק את חבריו ב"חדר" שלמד בו. יצירתו הספרותית הראשונה הייתה "אוצר הלשון של האם החורגת", ובה כינס את הקללות ששמע מאמו החורגת. בנעוריו קרא את הספר "רובינזון קרוזו" ובהשפעתו כתב סיפור בשם "רובינזון היהודי". על הסיפור הראשון מפרי עטו, "שתי אבנים", חתם בשמו האמתי, אבל מאז והלאה חתם על יצירותיו בשם הספרותי שבחר לעצמו: שלום עליכם. מגיל צעיר פרסם מאמרים, סיפורים, מחזות ופיליטונים (מאמרים קצרים על נושאים חברתיים, ספרותיים או פילוסופיים, הכתובים בלשון שווה לכל נפש ולעתים ברוח הומוריסטית), חלקם ברוסית ובעברית ומרביתם בידיש. בסגנון מיוחד ששילב חמלה וביקורת כתב סיפורים על חייה היהודים

בעיירות שבמזרח אירופה, המתמודדים עם קשיי הפרנסה ועם השינויים שחלים בעולמם.

כמה סדרות ספרותיות מפרי עטו של שלום עליכם זכו לעיבודים לתיאטרון ולקולנוע, למשל סיפורי מנחם מנדל וטוביה החולב. שלום עליכם אהב ילדים וכתב סיפורים גם בעבורם. הידועים שבהם: הדגל, האתרוג, האולר, השעון.

מרבית כתביו תורגמו לעברית בידי חתנו י"ד ברקוביץ' ובידי אריה אהרוני. בתל אביב הוקם בית שלום עליכם המטפח את שפת היידיש ואת תרבותה, ובו מוזיאון המציג מסמכים ומוצגים הקשורים בחיי הסופר וביצירותיו. גם באוקראינה משמרים את זכרו. בעיירה אומן נקרא רחוב על שמו, ופסל בן דמותו ניצב ברחוב ראשי בקייב, עיר הבירה. שלום עליכם מת בארצות הברית בשנת 1916.

(מתוך אתר "דף")

ספרות לילדים ביידיש מאת שלום עליכם

בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 הופנו עיקר המאמצים של שוחרי העברית במזרח אירופה ליצירת ספרות ילדים בעברית. לכן התאחזה הופעתה של ספרות ילדים ביידיש, אף שהיידיש הייתה ברוב המקרים השפה המדוברת העיקרית של הילדים, ולפעמים אף היחידה. שורשיה של ספרות הילדים ביידיש נטועים בסיפורים קצרים או בקטעים מיצירות ארוכות שהעמידו במרכזם דמויות ילדים, אף שלא נכתבו מלכתחילה למענם.

הנוסח הראשון של "האולר" של שלום עליכם (1887) לא כוון לילדים, אך תוכנו של הסיפור עלה בקנה אחד עם האידיאולוגיה התרבותית שבאה להוקיע ולבכות את גורל הילד היהודי במזרח אירופה. הנושאים המרכזיים בהקשר הזה היו קלקלות החינוך ב"חדר", הנתק הרגשי שבין הילד להוריו, כמיהתו לטבע וזרותו כלפיו, המוסכמות החברתיות בחיק המשפחה שאינן מתאימות לעולמו של הילד - נושאים המעניינים מדרך הטבע את המבוגרים יותר מאשר את הילדים.

בתחילת המאה ה-20 הופיע שלב חדש בכתיבתו של שלום עליכם. הוא חיבר כמה סיפורים שהגדירם "סיפורים לילדי ישראל" - "הדגל", "האתרוג", "עלי כינור" ועוד - ואלה היו עד מהרה לטקסטים קלאסיים בספרות הילדים היהודית. הם נכתבו במקורם ביידיש ותורגמו לעברית ולשפות אחרות. מרחב קיומן של מרבית דמויות הילדים ביצירתו של שלום עליכם הוא המסגרת המשפחתית המסורתית, ולכן לחגים היהודיים בעלי האופי המשפחתי נודע תפקיד בולט. בחלק ניכר מן הסיפורים הקצרים האלה הילד מוצג כקרבן: תכניותיו ושאיפותיו מתבדות משום שעולם המבוגרים אינו מבין אותו, אך פעמים רבות הילד מוצא מפלט למצוקותיו בהתבוננות שובבה על סביבתו. (על פי "זמן יהודי חדש - תרבות יהודית בעידן חילוני, מבט אנציקלופדי, כרך שלישי עמוד 306)

הסיפור הקצר

הסיפור הקצר הוא צורת יסוד בפרוזה האפית, אם כי המונח חדש יחסית (מסוף המאה ה-19). קשה להגדיר את הסיפור הקצר כסוגה ולציין מה הן בדיוק תכונותיו, איכותו ואורכו. מקובל לראות בסיפור הקצר יצירה עלילתית, המניעה דמות אחת או דמויות ספורות על פני תקופה לא ארוכה, בשלבים הידועים של התחלה, אמצע, שיא וסוף.

נושאי הסיפור הקצר, סגנונותיו ואופני הביטוי שלו אינם מוגבלים. יש סיפורים שעיקרם עלילה ומתח, ויש שעיקרם עיצוב דמות. יש שעלילתם היא חיצונית או פנימית, ויש שהתיאור וההגות תופסים בהם מקום ניכר. יש סיפור שאופיו הכללי הוא לירי, ויש שהוא דיסקטי באופיו ובמגמתו. אפשר שיהיו בסיפור הקצר סממנים של רומן, אבל קיצור היריעה מחייב ריכוז, מיצוי, מיקוד ומתח, כדי להשיג שלמות עלילתית ואחדות רעיונית. האירוע שהסיפור הקצר מתמקד בו הוא בעל חשיבות מכרעת וחורצת גורל בחיי הגיבור. מספר הדמויות מצומצם, והוא מסתכם בדרך כלל בדמות ראשית ובדמות משנית.

עוד כמה מאפיינים של הסיפור הקצר: בדמות הגיבור בסיפור חל שינוי והוא מתפכח. השיא, הרגע המותח ביותר ביצירה, מופיע כמעט בסוף. הזמן יכול להופיע בשני אופנים: הזמן הממשי, הרצף הכרונולוגי של הסיפור; סדר האירועים כפי שמופיע ביצירה.

הסיפור הקצר מתחלק לשני סוגים: סיפור דמות, סיפור עלילה.

(על פי "הוראת הסיפור הקצר", מלכה פוני. הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 1996)

מאפייני הסיפור הריאליסטי

כפי שכבר הוזכר, הסיפור "האולר" הוא סיפור ריאליסטי - הוא בונה דמויות ועלילה שנראים בעיני הקוראים "תואמי מציאות". במילים אחרות, הן בתיאור הדמויות והן בעלילה אין יסוד פנטסטי, לא טבעי (כמו, למשל, הסוס שמשוחח עם קונרד ועם הדוד שלו ב-"35 במאי" של אריך קסטנר).

בריקנר (המקור מובא בהמשך) מונה מאפיינים של יצירת ספרות ריאליסטית. להלן כמה מהם:

1. הדמויות והאירועים הבדיוניים ממוקמים במקומות ממשיים ובתקופה ספציפית. אפשר לזהות בסיפור מאפיינים של סביבה ממשית, חברה ממשית ותקופה ממשית, בצדה של העלילה הבדיונית ורקע להתרחשותה.
2. העלילה הבדיונית, האירועים והתנהגות הדמויות ביצירה הספרותית ניתנים להסבר על רקע של דגמי פעולה סיבתיים, המתקבלים על דעתם של הקוראים ומתאימים לביאור אירועים והתנהגות אנושית המתרחשים במציאות.

3. הסופר הריאליסטי חותר להציג את העולם הבדיוני בצורה מפורטת, כדי לתת לקוראים תחושה של אמינות וריאליזם. לשם כך הוא מעצב דמויות תוך שימת לב לפרטים רבים הקשורים בהן (בסיפור "האולר": תיאור דמותו של האב. כמו כן, הספרות הריאליסטית מתמודדת עם צדדים השייכים לצד המכוער של החיים האנושיים (במקרה שלנו - גַּבַת האולר).

4. ספרות ריאליסטית נרתעת, בדרך כלל, מסגנון לשוני מופרז, ונוטה לחקות את הלשון הרווחת במציאות. ייתכן שבאותה היצירה נמצא משלבים שונים, כולל סלנג, המייצגים את הדמויות השונות ביצירה.

בריקנר מסביר שאין הסכמה בין החוקרים לגבי סט קבוע המופיע בכל יצירה ספרותית ריאליסטית, אבל מרבית החוקרים מסכימים על כמה מאפיינים בולטים החוזרים בדרך כלל ביצירות ספרות ריאליסטיות.

(עפ"י: בריקנר, מנחם, "הריאליזם בספרות" בתוך **בין בדיון לממשות - סוגים בסיפור הישראלי**, עמ' 11-19, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תשמ"ד, 1984)

מטרות היחידה

- גילוי משמעויות מפורשות וסמויות ביצירה.
- אפיון דמות ביצירה על פי מעשיה, דבריה, מחשבותיה וקשריה עם דמויות אחרות, וביטוי עמדה אישית כלפיה.
- הבעת עמדה ביחס ליצירה מבחינה ספרותית וערכית.
- היכרות של התלמידים עם "ספרות יהודית" במזרח אירופה בשלהי המאה ה-19.

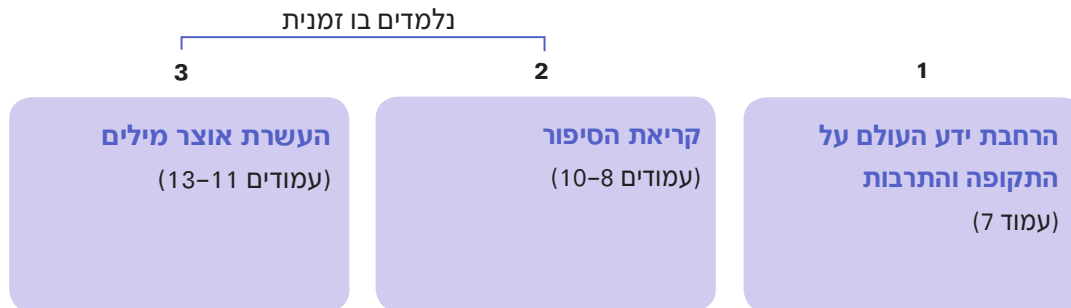
מהלך ההוראה

היחידה הזו שונה מן היחידות האחרות. יש בה יותר מידע מטה טקסטואלי / ספרותי מאשר ביצירות אחרות (מידע על התקופה, על היוצר, על הסוגה ותת הסוגה, על התרבות וכו'). יש בה גם ניתוח עומק של היצירה ברמה שמתאימה למורים. המידע והניתוח מטרתם להעשיר את הידע של המורים הבאים להתמודד עם הוראת היצירה הזאת.

בשל מורכבות הסיפור, השפה שבה הוא כתוב והעובדה שהוא נטוע בתרבות מאוד שונה ומרוחקת מעולמם של התלמידים היום, נדרשת הוראה בשלבים, כדי לאפשר לתלמידים להתחבר ולהזדהות עם היצירה. מומלץ ללמד את השלב הראשון על כל רכיביו, אך גם בתוך הרכיבים יש כמה אפשרויות לבחירת המורים. בשלב השני מומלץ להפעיל שיקול דעת ולבחור רכיב או שניים המתאימים לכיתה. גם בתוך הרכיבים שבשלב השני יש אפשרויות בחירה.

להלן פירוט הנושאים בכל שלב

שלב ראשון

שלב שני - מגוון אפשרויות בחירה

בסוף היחידה מובא הסיפור עצמו (עמוד 25), לנוחות הקריאה של התלמידים. (מספרי העמודים שבתחתית כל עמוד בסיפור הם מספרי העמודים מן הספר המקורי, לצורך רשימת המילים שבנספח בעמודים 23-24)

קריאה נוספת למורים:

- "הוראת הספרות", יחזקאל צורף, בית דביר, הוצאת "רשפים" תל אביב, תשמ"ג, 1982
- "הסיפור הקצר - פרקי לימוד", מלכה פוני, הוצאת ידיעות אחרונות - ספרי חמד, 1996
- "בין בדיון לממשות - סוגים בסיפור הישראלי", הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תשמ"ד,

שלב ראשון

הרחבת ידע העולם על התקופה ועל התרבות

ספרות, במיוחד ספרות ריאליסטית, משקפת את המציאות. עלילת הסיפור "האולר" מתרחשת לפני כ-130 שנה במזרח אירופה. חיי הילד, הסביבה ומוסדות החינוך המתוארים בסיפור זרים מאוד לעולמם של התלמידים בימינו. ההבנה שמדובר בתקופה אחרת, שונה מאוד, חשובה להבנת מהלכי הסיפור. לכן אנו מציעים להתחיל בקריאה של העמוד הראשון, ולאחריה לקיים כמה פעילויות שמטרתן להבהיר לתלמידים מהי התקופה שבה נכתב הסיפור.

הקריאה של העמוד הראשון ותחילת העמוד השני (עד המילים "אוי ואבוי לי") יכולה להיות קריאה עצמית שקטה של התלמידים (בקריאה עצמית יחושו ביתר שאת את הזרות של הסביבה ושל התקופה), או קריאה בקול של המורה (שעשויה להקל על התלמידים את הבנת הטקסט).

במליאה

- מזמינים את התלמידים לקרוא בעצמם את העמוד הראשון ואת תחילת העמוד השני ולחשוב תוך כדי קריאה אם לדעתם הסיפור מתרחש בימינו, ולפי מה אפשר לדעת.
- לאחר הקריאה דנים: מתוך הקטע שקראנו, מה אפשר לדעת או לשער על התקופה ועל המקום שהסיפור מתרחש בו?
- מסבירים על התקופה: הסיפור נכתב לפני כ-130 שנה בידיש, במזרח אירופה, שם הייתה קהילה יהודית גדולה (מדינת ישראל טרם קמה אז). באותה התקופה הבנים למדו ב"חדר" בעיקר לימודי קודש, הם דיברו יידיש וחיו אורח חיים דתי.
- אפשר להקרין **סרטון נזיר** משנת 1931 שמראה איך נראתה עיירה יהודית גדולה (מקישים - גוגל, עיירה יהודית, צילומי וידאו נדירים ועתיקים מעיירה יהודית בפולין שלפני השואה). אפשר לשאול את הילדים מה הם יכולים להגיד על החיים בעיירה היהודית, במה הם שונים מהחיים שלנו כיום (משימת צפייה).
- מקרינים לתלמידים ציור ותמונה של ה"חדר" ומתארים אותן:
  - מתוך האתר של יחיאל אופנר <http://www.yoffner.com> לוחצים בצד ימין על 'ציורי העיירה היהודית' ומתמקדים בציור "המלמד בחיידר"; מקלידים בגוגל תמונות את הערך "עיירה יהודית" ומקרינים לתלמידים את התמונה של ה"חדר" (למשל, שורה חמישית תמונה ימנית).
  - מתארים את הציור והתמונה: מראה ה"חדר", מראהו של ה"מלמד", המראה והלבוש של הילדים. צורת הישיבה ב"חדר". מה אפשר ללמוד מהם על האווירה ששררה ב"חדר"?
- כדאי להפנות את התלמידים לאלבומי תמונות משפחתיים או לסיפורים משפחתיים השופכים אור על התקופה

קריאת הסיפור

כאמור, הסיפור נכתב בשנת 1886 ותורגם לפני עשרות שנים, ולכן השפה שלו רחוקה מאוד משפת הילדים היום. יש בסיפור מילים, שמות, כינויים וביטויים שהתלמידים יתקשו להבינם. לפיכך חלק מן התלמידים יפיקו תועלת מתיווך במהלך הקריאה באמצעות קריאה בקול של המורה.

מוצע לאפשר לתלמידים לבחור בין שלושה אופני קריאה או להתאים את האופן לתלמידים בהתאם ליכולת הקריאה העצמאית שלהם:

א. קריאה עצמית

ב. האזנה לקריאת המורה - סיפור בהמשכים

ג. שילוב של קריאה עצמית והאזנה

אפשר להציע לתלמידים הזקוקים לכך פעילות קצרה אחרי סיום הקריאה של כל פרק, שמטרתה תיאור או שחזור הפרק לשם הבהרת הכתוב. פעילות כזו יכולה לסייע לתלמידים בהבהרת התוכן ולאפשר למורה לעמוד על מידת ההבנה של התלמידים. להלן כמה הצעות (הפעילויות המוצעות יכולות להתאים גם כפעילות כיתתית, על פי שיקול דעתה של המורה).

בסיום קריאת כל הפרקים חשוב לערוך שחזור ורישום של רצף העלילה לשם יצירת תמונה שלמה של הסיפור שנקרא בחלקים.

מוצע להכין עם התלמידים את רצף האירועים של כל פרק בנפרד, ואחר כך ליצור את הרצף השלם של הסיפור כולו. את הרצף כדאי להציג על הלוח בהסתמך על דברי התלמידים. אפשר להכין קו רצף אופקי ולסמן לידו את האירועים לפי הסדר בסיפור. למתקשים אפשר להציע אירועים על-גבי רצועות קרטון ולבקשם שיסדרו את הרצועות לפי הסדר בסיפור. בהצעה הזו המורה היא שנותנת את השם לכל אירוע, והתלמידים מתבקשים רק לציין את סדר האירועים על פי הסיפור (המורה יכולה לסייע בארגון רצף הרצועות בהתאם לצורך).

דוגמות לפעילויות במהלך קריאת הסיפור

דוגמה לפעילות אחרי קריאה של פרק ב - זיהוי רצף האירועים

הערה: לחלק מהתלמידים יכול להיות קושי באיתור או בזיהוי של קטע בסיפור כאירוע. הפעילות הבאה יכולה להקל עליהם לזהות אירועים ולראות את הרצף שלהם.

• סדרו את המשפטים על פי הרצף בסיפור:

- הכרזה על "הולדת" אולר נוסף
- דייר חדש בבית המשפחה
- הילד רוצה לשמוע את הסיפורים של הר הרץ
- אבא שלו מגרש אותו מחדר האורחים

- הילד נכנס לחדר של הדייר
- הילד מכניס את האולר לכיסו ומסתלק

דוגמה לפעילות אחרי קריאה של פרק ג – שאילת שאלות

- מה אנחנו יודעים לפי הפרק ומה איננו יודעים?
- סמנו את השאלות שיש להן תשובות בפרק שקראתם:
  - מדוע המספר מטפס לבודעם?
  - מה יקרה אם מישוהו ימצא את האולר שהמספר החביא?
  - מדוע היה המספר מלא חרדה כשאביו פנה אליו?
  - מיהו החבר היחיד של המספר?
  - האם יש למספר אח או אחות?
  - האם אביו של המספר חושד שהאולר נגנב?

כתיבה יצירתית במהלך קריאת הסיפור

קריאת הסיפור בחלוקה לפרקים יכולה להיות מלווה בפעילויות כתיבה יצירתיות של התלמידים, ובהן ישלבו התלמידים גם רכיבים חזותיים. פעילויות אלו מטרתן לאפשר לתלמידים לעבד את התוכן של הסיפור, להפנות תשומת לב גם לצורה (למבנה) שלו.

בסיום הקריאה של כל פרק התלמידים מוזמנים לבחור אחת מההצעות שלהלן. מוצע שכל תלמיד יכתוב בשתי הזדמנויות במהלך קריאת הסיפור. התוצרים של פעילויות אלו והשיח שיתפתח במליאה (או בקבוצות) יכולים לסייע למורה להעלות היבטים מרכזיים בסיפור, שבאו לידי ביטוי בפעילות.

פעילות של כתיבה יצירתית מוזמנת קריאה חוזרת ונשנית של הפרק, מתן תשומת לב לפרטים, חשיבה על האירועים ועל הדמויות בפרק. לקראת הכתיבה התלמידים נדרשים לקריאה קפדנית ומדויקת של כל מילה ומשפט מחד גיסא, ולקריאה מרחיבה ומפרשת מאידך גיסא, כיוון שהטקסט הוא נקודת המוצא לכתיבה. כל אלה מסייעים להבנה ספרותית של הסיפור (קראו עוד במאמרה של גילי טלמור דוד, "כתיבה והבנה", הד החינוך, אוקטובר 2013, כרך פ"ח, גיליון 1, עמודים 88 - 89 או באתר מס"ע).

חשוב להדגיש כי הכתיבה ביחידה זאת היא אמצעי להבנה ספרותית בלבד ולא מטרה בפני עצמה. על כן אין כאן עבודה מפורשת על תהליך הכתיבה ועל תהליכי בקרה של הכתיבה.

הערה: מוצעות כאן 3 פעילויות כתיבה המאירות את דמות המספר באופנים שונים, או מנקודות מבט שונות, וכל אחת מזמנת פעולת כתיבה אחרת (אפשר, כמובן, להציע נושאים נוספים, ואף לאפשר לתלמידים להציע בעצמם נושא לכתיבה). שתי ההצעות האחרונות (תיאור החלום וסוף הסיפור) מוזמנות כתיבה בגוף ראשון. רצוי להסביר לתלמידים את המשמעות של הדבר - עליהם "להיכנס לעורו" של המספר, לתאר את

הדברים מזווית המבט ודרך העיניים שלו. רצוי להתייחס למשמעות הלשונית של כתיבה בגוף ראשון (פעלים בגוף ראשון, מילים שמביעות תחושות וכו').

הכתיבה יכולה להיעשות בסביבה שיתופית, כגון: בלוג כיתתי או גוגל דוקס. פעילות כתיבה בסביבה שיתופית תאפשר לתלמידים לקרוא את הטקסטים שכתבו חבריהם, וכך לקבל תמונה מגוונת.

הצעות לשילוב רכיבים חזותיים בכתיבה

האוריינות במאה ה-21 מדגישה את הטקסט הרב-ייצוגי, שבו משולבים רכיבים חזותיים מגוונים לצד הטקסט המילולי. ברוח זו אנו מציעים שהתלמידים ישלבו בכתיבה שלהם רכיבים כאלו על פי בחירתם, כגון: איור, קומיקס, תמונה או תצלום מתאימים (דמות הילד/האב, מראה הבית), רצף תמונות (פוטו סטורי). ייתכן שיהיו תלמידים שיוכלו וירצו להביע את הנושאים הנ"ל באיור או באמצעי חזותי אחר במקום כתיבה, ורצוי לאפשר להם לעשות כך, ובלבד שהתוצר שלהם יישען על הכתוב בסיפור, והם יוכלו להסביר אותו. לדוגמה: יכול להיות איור של דמות המספר (אף שאינו מתואר בסיפור), של דמות האב או של האם (ובמקרה כזה אפשר למצוא בסיפור תיאור שלהם), וכן איור של אחד האולרים המתוארים בסיפור. לכל איור נבחר צריך להיות הסבר למה דווקא הוא נבחר, למה דווקא הוא מתאים למתואר במילים בסיפור.

עפ"י החוקרים וטרס ורובמן (2000) ייצוג גרפי של סיפור (כמו איור) תורם להבנה עמוקה יותר של הטקסט.

לצורך בחירת ייצוגים גרפיים לסיפור מומלץ להתבונן שוב בציוריו של יחיאל אופנר ובתמונות מן העיירה היהודית (<http://www.yoffner.com>)

דוגמות לכתיבה יצירתית במהלך קריאת הסיפור

- מבקשים מהתלמידים לכתוב על אחד הנושאים האלה:
  1. תיאור המספר (על פי המעשים שלו, המחשבות שלו, מה שהוא אומר, וכן הקשרים שלו עם הוריו, עם האורח ועם הרבי ב"חדר")
  2. תיאור חלום של המספר, שקשור לגניבת האולר (מתי הוא חולם? את מי הוא פוגש? מה קורה בחלום שלו? מה הוא חושב אחרי שהוא מקיץ?)
  3. סוף הסיפור: תיאור המחשבות של המספר למראה האולר החדש והמשוכלל שהביא אחד הילדים ב"חדר" החדש שלו (תיאור האולר, הרגשות של המספר, המאבק הפנימי המתחולל בנפשו, מה הוא אומר או עושה?)

העשרת אוצר המילים

הסיפור כתוב בעירוב של משלבי לשון, ויש בו לא מעט מילים וביטויים שאינם מוכרים לרוב התלמידים. התלמידים הבוחרים במסלול של קריאה עצמית מוזמנים לסמן את המילים הקשות להם ולנסות לברר את פירושיהן בעזרת עמיתים או בעזרת מילון. התלמידים שבחרו בקריאה עם תיווך יבררו את פירושי המילים הקשות בסיוע המורה.

אפשר ליצור מילון לסיפור - לחלק את הסיפור לכמה קטעים, להציע לקבוצות של תלמידים לבחור 5 עד 10 מילים, להציג אותן בתוך המשפטים שהופיעו בהם, לציין את הפירוש, ולכתוב על סמך מה פירושו. הפעילות מאפשרת לילדים להתנסות, הלכה למעשה, באיתור משמעות של מילים קשות ובכתיבת הסברים.

להלן דוגמות להתמודדות עם מילים קשות:

1. "שלפתי פס פלדה מן הקרינולינה של אימא, ותקעתי אותו באמנות רבה בידי עץ" (בסיפור עמ' 19). במקרה הזה אנחנו מבינים שמדובר בשם עצם, חפץ כלשהו של אמו של המשפר, ולא חשוב להמשך הקריאה לדעת בדיוק מהו. כדאי להציע לילדים לסמן או לציין לעצמם את המילה "קרינולינה", ובהמשך לבדוק אם יש חובה לפרש אותה או אפשר לוותר על הפירוש ולהמשיך בקריאה. אין במילה רמז לשוני להיאחז בו ולשער את הפירוש, ולכן מי שבכל מקרה מעוניינים להבין את פירוש המילה יאתרו אותה במילון.
2. "אבל קיבלתי במהרה אולר אחר, אולר ממשי, אמתי. ידית עץ עגלגלה, כרסתנית, דומה לחבית, עם להב גבנוני, שנפתח ונסגר" (בסיפור עמ' 20). המילה **כרסתנית**, אינה מוכרת לתלמידים, אך אפשר לראות רמז למשמעות שלה הן בתיאורים הנוספים של הידית (עגלגלה, דומה לחבית) והן במילה עצמה, הנגזרת מן המילה **כרס (בטן)**. המילה **גבנוני** מקבילה מבחינת תפקידה הלשוני למילה **כרסתנית** (שמות תואר), אלא שכאן אין רמזים נוספים, כפי שהיו לנו במקרה הקודם. הרמז היחיד העומד לרשותנו - הקשר שלה אל המילים **גב וגבנון**. ייתכן שהתלמידים יאלצו להסתייע במילון כדי להבין ש**גבנוני** הוא בעל בליטה מעוגלת, כמו גב.

במליאה

- מבקשים מהתלמידים לקרוא את הפרק שעוסקים בו (או להאזין לקריאה של המורה).

בקבוצות

- מבקשים מהתלמידים לבחור 5-8 מילים מתוך הקטע שקראו, למצוא את הפירוש בעזרת ההקשר או המילון, ואחר כך להכין דף הסבר עם המילים. כך יוכן דף הסבר כיתתי למילים קשות. מילים אחדות יוסברו במליאה.

התבוננות במילים "מלמעלה"

בסיפור אפשר לזהות תופעות לשוניות הקשורות לאוצר מילים שהן בבחינת "קצה הקרחון" לכלל השפה. מומלץ להצביע על התופעות האלה ולהרחיב עליהן מעבר למה שנמצא בסיפור. אפשר לעשות את המהלך הזה בשלב הזה של העבודה על הסיפור, וגם בשלב השני, כחלק מהעבודה על סגנון הכתיבה של היוצר. התופעות שנציג כאן הן: מילים שחדרו לעברית משפות אחרות, לשון סגי נהור, תארים שנגזרו משמות. אפשר לטפל בסוגים האלה מדי פעם, לא ברצף אחד, במהלך העבודה על הסיפור, כל פעם על סוג אחר.

מילים שאולות משפות אחרות

- מצביעים לתלמידים על מילים מיידיש שמופיעות בסיפור, למשל: בוידעם, יארמלקה, שייגעץ (עמוד 20), גוואלד (עמוד 21), ועל מילים שמקורן מארמית, למשל: ברנש (עמוד 21). אומרים להם שבעברית, כמו בשפות אחרות, נכנסו לשימוש מילים מכל מיני שפות שהיהודים דיברו בהן בארצות מושבם. המילים האלה שגורות כל כך בשפה שלנו, עד שלפעמים אנחנו לא יודעים שהן אינן עבריות במקור.
- מחלקים את התלמידים לקבוצות ונותנים לכל קבוצה דף ובו מילים הלקוחות משפות אחרות. מבקשים מהם לחפש את המילים במילון ולמצוא מאיזו שפה שאולה כל מילה. הצעות למילים שאפשר לתת לתלמידים ושפות המקור שלהן (כמובן, כדאי לערבב את המילים מהשפות השונות):

מיידיש: בייגלה, בלינצ'ס, גרפס, פראייר, שוונג, שלוק, נודניק, שוויצר, לנשנש, לפרגן, או-טו-טו, תכלס, אלטע זאכן

מארמית: ברנש, בר-מצווה (התחילית "בר"), אבא, אימא, אגב, דהיינו, וכולי, לעיל, צוותא, קמעה, דוגמה, כורסה (מילים אלה אפילו קיבלו סיומת מתאימה לעברית - ה במקום א)

מאנגלית: אקשן, פיקניק, פנצ'ר, צ'אנס, לארג', או-קיי, סופר, ביי, הלו, טיפ

ערבית: אחוק, ערס, באסה, פאדיחה, פספוס, צ'יזבט, צ'פחה, חנון, חפיף, סבבה, אשכרה, דוגרי, קיף, יאללה, אחלה

רוסית: ברדק, סמטוחה, צ'ימידן, רוגטקה

צרפתית: בונבון, טרללה, קלישאה, אווירון, בז', גורמט, סינמטק, פאסה, קלישאה, קסקט

(עוד על מילים שאולות אפשר לקרוא בספר "זמן יהודי חדש" הוצאת כתר, כרך ב, עמוד 254. עוד מילים אפשר למצוא בספר "עברית בג'ינס" מאת ניסן נצר וכן בכתובת: <https://www.safa-ivrit.org/imported/index.php>)

לשון סגי נהור

- אומרים לתלמידים שלפעמים מגדירים או מתארים משהו בהגדרה הפוכה מן הדבר האמתי כדי שלא לפגוע ולזלזל או כדי להביע ציניות. קוראים לתופעה הזאת "לשון סגי נהור".

סגי נהור בארמית פירושו - אור גדול, כינוי לעיוור. במקרא משתמשים בסגנון סגי נהור כשלא רוצים להגיד דברים מגונים. למשל: בספר מלכים א (כא, יג) המלכה איזבל שוכרת עדי שקר שיעידו כי נבות קילל את המלך ואת אלוהים, ושם מופיעה המילה "ברך" במקום המילה "קילל": וַיִּבְאֹר שְׂנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-בַלְעֵל וַיֵּשְׁבוּ נֶגְדוֹ וַיַּעֲדוּהוּ אֲנָשֵׁי הַבְּלִיעֵל אֶת נְבוֹת נֶגְד הָעָם לֵאמֹר בָּרַךְ נְבוֹת אֶ-לֹהִים וּמַלְאָךְ וַיִּצְאָהוּ מֵחוּץ לְעִיר וַיִּסְקְלֵהוּ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת:

גם בסיפור שלנו מופיע לשון סגי נהור, למשל בעמוד 23:

- הפך "מתמיד", מה תגידו על ה**צדיק**? - רוטן הוא ומזעים פניו אלי. [...]
 - נו, למה אינך הולך כבר ל'חדר, **צדיק** שלי? - שואל אותי אבא.

- שואלים את התלמידים איך אפשר לדעת אם הדברים הם בלשון סגי נהור או לא (מההקשר מבינים שהאב אינו חושב שבנו הפך "צדיק", אלא הדברים כתובים בציניות. כוונת האב היא שבנו לא צדיק כלל אלא ההפך - הוא משקר. לכן האב רוטן ומזעף פנים.)
- אומרים לתלמידים שלעתים מוסיפים מירכאות כדי להבליט שאין הכוונה למשמעות הרגילה אלא למשמעות הפוכה, כגון בדוגמה הזו:
 לדביר יש "קול זמיר" ממש, ברגע שהוא מתחיל לשיר יש חשש שִׁירָד גשם. - הכוונה היא שקולו אינו נעים בכלל.
- אומרים לתלמידים שלשון סגי נהור משמשת גם בלשון הדיבור וגם בסלנג. למשל:
 כשאומרים על מישהו שהוא "חכם גדול" ובעצם מתכוונים להפך מזה. מבקשים מהם להביא עוד דוגמות מחיי היום-יום שלהם. רומזים להם שלפעמים המשמעות ההפוכה מובנת מההנגנה (האינטונציה) שבה נאמרים הדברים. אפשר להציע להם לחבר דו-שיח קצר ובו משתמשים בלשון סגי נהור.

תארים שנגזרו משמות עצם

- קוראים לתלמידים את הקטע הזה מתוך הסיפור (עמוד 25):
 אבא יושב על הדשא, לבוש חלוק, ערום חציו, עם ארבע - כנפות לבנות, ידו האחת נתונה בחיקו, והשנייה מחטטת באדמה, מביט הוא בשמים המכוכבים ומשתעל.
 מפנים את תשומת לבם למילה "המכוכבים" שהיא שם תואר שנוצר משם העצם "כוכב". זוהי תופעה מוכרת בשפה ויש לה דוגמות רבות. למשל: מתולתל - נגזר משם העצם תלתלים; מנוזל - משם העצם נזלת; מעונב - משם העצם עניבה; מכופתר - משם העצם כפתור; ממוחשב - משם העצם מחשב; מקומט - משם העצם קמט; מרושת - משם העצם רשת; מעורפל - ערפל; מקורר - קר; מעונן - ענן; מושלג - שלג; משומן - שמן; מחויך - חיוך; מחורר - חור; מסודר - סדר; מאובזר - אבזר; מרומזר - רמזור.
- אפשר לתת לתלמידים רשימה של תארים כאלה (אפשר להיעזר ברשימה הנ"ל) ולבקש מהם להגיד מאיזה שם עצם נוצר כל תואר.

שלב שני – מגוון אפשרויות לבחירה

תגובה חופשית לסיפור

לאחר יצירת הרצף של הסיפור (בתום קריאת הסיפור כולו), התלמידים מוזמנים להגיב תגובה חופשית על הסיפור. בשלב הזה חשוב לאפשר לתלמידים להתבטא באופן חופשי, ולא לערוך דיון שעלול לפגום ברצף של הבעת הרגשות או המחשבות של התלמידים.

במליאה

- שואלים: מה הרגשתם? מה חשבתם? במה נזכרתם? (על התרשמות בעקבות קריאה ראו בדגם ההוראה "חיים באי", על הספר "האי ברחוב הציפורים").

הבנת מבנה הסיפור

התבוננות במבנה של יצירה ספרותית חשובה ומשמעותית להבנה הספרותית שאנחנו מבקשים לכוון אליה את התלמידים. כשהתלמידים מתבקשים לחשוב על המבנה, הם מתבוננים שוב באופן שהיוצר בחר לעצב את הסיפור וליצור את העלילה, וכך הם מגלים את החלקים השונים ואת עיצוב השזירה שלהם. מתוך העיסוק במבנה הסיפור התלמידים נדרשים גם להתבונן בדמויות ובקשרים ביניהן, ברקע לפעילות שלהן ובהיבטים ספרותיים נוספים של היצירה.

מוצע שהתלמידים יעבדו בזוגות ויחשבו על הצעה למבנה אפשרי של הסיפור. במליאה דנים עם התלמידים בהצעות השונות למבנה הסיפור. אמנם אפשר להניח שרוב הזוגות יגיעו לחלוקה מבנית דומה, אך ייתכנו דעות שונות לגבי החשיבות של אירועים בסיפור, וחשוב לתת לגיטימציה לפרשנויות השונות של התלמידים (כגון – מהו השיא בסיפור).

הערה: לפני שמקיימים פעילות בזוגות ובמליאה על מבנה הסיפור, רצוי לחזור במליאה על המבנה המקובל של סיפור. ההנחה כאן היא שזהו נושא שכבר נלמד, אבל כדאי לוודא שהתלמידים מכירים ומבינים את המונחים הקשורים למבנה ומוזכרים כאן. אפשר לערוך מעין ריענון מונחים – לרשום על הלוח את המונחים הקשורים למבנה של סיפור, ולבקש מהתלמידים להסביר אותם ולארגנם ברצף הסיפורי המקובל (המונחים מופיעים בהמשך).

חלוקה אפשרית של מבנה הסיפור "האולר"

האקספוזיציה (מצג): כל הפרק הראשון והפסקה הראשונה של הפרק השני.

הסיבון: המספר גנב את האולר, בסוף הפרק השני.
השיא: המספר אינו מצליח להשיב למלמד, בפרק ה, הפסקה הראשונה בעמ' 29.
המפנה: המספר משליך את האולר לבאר.
התרה: ההיטהרות של המספר מחטאו, בשתי הפסקות האחרונות של הסיפור.
 התלמידים יכולים, אך אינם נדרשים, להשתמש במונחים האלו. החלוקה שיערכו תשקף את הבנת ההתפתחות של עלילת הסיפור.

בזוגות

- דנים ברצף העלילה של הסיפור, מחליטים יחד מהו רגע השיא בסיפור ומנמקים את ההחלטה.

במליאה

- דנים באפשרויות השונות שהוצעו לרגע השיא בסיפור, ובודקים אותן תוך קריאה חוזרת של קטעים רלוונטיים בסיפור. ייתכנו חילוקי דעות לגבי השיא, וחשוב לתת לגיטימציה לאפשרויות שונות, בתנאי שהן מגובות בהנמקה רלוונטית.

ייחודו של סגנון הכתיבה של היוצר

אחרי ששוחחנו עם התלמידים על האירועים בסיפור, אפשר לגשת ולהתבונן בהיבטים נוספים של היצירה - סגנון הכתיבה של שלום עליכם, כפי שהוא מיוצג בסיפור "האולר".

כדי לעמוד על הסגנון המיוחד של הסופר שלום עליכם, אנחנו מציעים לקרוא יחד קטעים מתוך הפרק הראשון בסיפור ולהדגים בהם אמצעים שונים היוצרים את הסגנון: הומור, הגזמה, כתיבה בגוף ראשון, פנייה אל הקוראים, עירוב משלבים, חזרות.

להלן דוגמות מתוך הפרק:

הומור: המורה (מלמד) בחדר נקרא "מוטי מלאך המוות", "אבא משפר לי את מצב הרוח בכמה סטירות לחי", ועוד.

הגזמה: "אוי, אהבתי אותו, את האולר שלי!", "בודד כיתום", "אין רגע חופשי, אין קורט שמחה...".

כתיבה בגוף ראשון: כל הסיפור מסופר בגוף ראשון.

פנייה אל הקוראים: "שמעו ילדים ואספר לכם...", "אתם רוצים לדעת איך קיבלתי?"
עירוב משלבים: משלב יום-יומי - "מה הוא כועס כל כך?", "ושחבריי ידעו להם!".

משלב גבוה - "בודד כיתום", "רכון על ספר", "טורחת באפיית החלה".

חזרות: "... להשחזי את האולר, להשחזי, להשחזי", "אוי, אהבתי אותו, את האולר שלי! אוי, אהבתי אותו!", "בודד, בודד לנפשי בעולם כולו".

במליאה

- מסבירים לתלמידים שסגנון של סיפור נוצר משילוב של כמה אמצעים, ושעכשיו נקרא קטעים מתוך הפרק הראשון כדי לנסות ולזהות אמצעים בולטים שיוצרים את הסגנון המיוחד של שלום עליכם.

בזוגות

- מחפשים בפרק הומור, הגזמות ופנייה ישירה אל הקוראים (מוצע לחפש כל אמצעי בנפרד). דוגמה להומור: "אבא משפר לי את מצב-הרוח בכמה סטירות-לחי" (כדאי לנסות לברר מה מצחיק בדוגמה הזאת).

במליאה

- כותבים על הלוח את הדוגמאות שאספו הזוגות לגבי אמצעי יחיד - ההומור.
- דנים: מדוע זה מצחיק? איך זה משפיע על הקריאה שלי? (או, בניסוח שונה: מדוע הסופר בחר לשלב כאן הומור, האם ההומור עוזר להתמודד עם הקשיים של המספר?)
- מומלץ להדגיש את הניגוד בין המצבים הקשים שהמספר נתון בהם לבין התיאור ההומוריסטי שלהם, ואז לשאול מדוע בחר הסופר בהומור במצבים האלה. (המציאות שהמספר מתאר בסיפור אינה קלה מבחינה רגשית, וההומור מאפשר לו (ולקוראים) להתמודד אתה תוך כדי העלאת חיוך).
- עורכים פעולה דומה לגבי אמצעי נוסף - פנייה אל הקוראים. דנים בשאלה: מדוע הסופר בוחר בפנייה כזו אל הקוראים? מה הוא מנסה להשיג? (הפנייה אל הקוראים משיגה תחושה של קשר בלתי אמצעי כמעט של היוצר עם הקורא, ומעצימה את האותנטיות של הסיפור).
- אפשר להדגים אמצעים נוספים (עירוב משלבים, חזרות), לפי בחירת המורה.
- משוחחים: בפרק שקראנו עכשיו ראינו שילוב של אמצעים אחדים. האם השימוש באמצעים כמו הומור, הגזמות, פנייה ישירה לקוראים גרם לכם ליהנות יותר מן הקריאה?
- מסכמים את המהלך: המכלול של האמצעים יוצר יחד את האופי הייחודי של הכתיבה, הוא הסגנון של היוצר.

דיון פרשני

בהמשך מוצעים שלושה נושאים לדיון בשילוב של פעילות במליאה ובקבוצות. **מומלץ** לבחור נושא אחד מבין השלושה לדיון בקבוצות, ואחר - לדיון במליאה. הבחירה תיעשה על פי שיקול הדעת של המורה.

האולר כ"גיבור" ביצירה

הילד, גיבור הסיפור, פיתח מעין קיבעון (אובססיה) לאולרים. בסיפור מתוארים ארבעה אולרים. המספר מתאר בפרוטרוט כל אולר ואולר, תיאור פיזי, מוחשי, לצד החשיבות הרגשית שלו עבור הגיבור.

תיאור האולרים:

אולר אחד הכין לעצמו מנוצה של אווז.
אולר שני הכין לעצמו מפס פלדה שהוציא מבגד של אימא.
אולר שלישי קנה ממישהו בלי ידיעת ההורים.
את האולר הרביעי, המפואר, גנב הגיבור של הסיפור מדייר שהתגורר בבית המשפחה.
בכל מעבר משלב לשלב יש מעין "הדרדרות מוסרית" או "עליית מדרגה" בחומרת המעשה של המספר.

דוגמאות מהסיפור ליחסו של הילד לאולר:

עמוד 21: "אבל כנראה נגזר אלי מן השמיים שכל שנות ילדותי אתייסר בעבור אולרים." "נולד לו אולר חדש לאסוני." ובהמשך:
הילד מתייחס אליו כאל חבר: "חברי היחיד", כאל אוצר: "נוצץ מבהיק כזהב טהור, יהלום." (עמוד 26)
"עומד ומהרהר ונדמה לי שאני מחזיק בידי יצור חי...ממש צער בעלי חיים." (עמוד 29)
אני מחזיק בידי לא אולר כי אם איזה דבר מאוס, מן שרץ." (עמוד 29)

במליאה

- קוראים בקול תיאור של האולר הגנוב מתוך עמוד 26:
"אני זוחל לאטי למקום שקבור בו האולר. חופר ומוציאו בחשאי, ומביט בו באור הלבנה: זה נוצץ, זה מבהיק, כזהב טהור, כיהלום."
מפנים את התלמידים (בקבוצות) לבחון אם אל כל האולרים הילד התייחס כאל אוצר.

בקבוצות

- בסיפור ומציינים כמה אולרים שונים מוזכרים בו.
- מתארים כל אחד מהאולרים: כיצד הוא נראה, כיצד הילד השיג אותו, מה קרה לכל אחד מהם בסופו של דבר?
- דנים: מה לומדים מהתיאורים האלה על היחס של הילד אל אולריו? מדוע, לדעתכם, הוא "מחבב" אולרים, מה מייצג האולר עבורו? (האולר מייצג את ה"אסור", בבחינת "מים גנובים ימתקו", את החוזק והביטחון, את ההתנגדות הסמויה, המתמשכת, המענגת והמספקת לכוחותם של המבוגרים בחייו, כמו האב והמלמד.)

סיכום במליאה

- מסכמים: התיאורים המפורטים של האולרים השונים גורמים לקורא להבין את הילד בסיפור ואת עוצמת תחושותיו כלפי אולרים בכלל והאולר הגנוב בפרט. חשוב לראות את הדברים על רקע החיים שלו - ללא צעצועים, המשחק נתפס כבזבוז זמן מול הלימוד, וכמובן על רקע החינוך היהודי הנוקשה של הזמן ההוא.

דמות האב

כיצד הוא מתואר? מה היחסים בינו לבין הגיבור? איך הוא קורא לו? האב מתואר כחולני, תמיד חיוור, צהוב, תמיד כועס תמיד רוגז, משתעל ולומד. האב מכנה את הילד בכינויים: בחורצ'יק, ברנש ריק, תינוק, שייגץ, ילד, תכשיט שלי, גוי שכמוך, גוי כפול ומכופל, צדיק. חלק מהכינויים סרקסטיים, לעגניים, כשהאב מתכוון בעצם להיפוכה של המילה, כמו "צדיק", "תכשיט שלי". הפרדת השורות אינה נחוצה כאן. היחסים בין האבא לילד מורכבים: האבא קובע, מרביץ, לועג (קורא לילד "מתמיד", "צדיק" ומתכוון ההפך). בעמוד 25 מתוארת מעין "נקמה באבא" על זריקת האולר. בסוף הסיפור יחסו של האב לבן משתנה, וכך גם היחס של הבן לאב: הילד מוכן לחבק את אביו, אבל תמה: "איך זה מנשקים אבא? ...". השינוי ביחס האב נובע מסכנת החיים שהבן היה נתון בה, והשינוי ביחס הבן נובע מההיטהרות. את המורכבות של היחסים צריך לראות על רקע התקופה - האבות לא נהגו להפגין את רגשותיהם כלפי הילדים. הם דאגו ללימוד שלהם, לחנכם להיות "בני אדם", כולל אפשרות של מכה או סטירה, "כשצריך". אין ספק שלאב בסיפור יש מניע חיובי ביחס לבנו - שילמד היטב תורה, גם אם במחיר של גערות או סטירה. לכן צריך להיזהר מלשפוט את האב, ובדיון בכיתה חשוב להסביר את ההקשר ואת הרקע, שמעמידים את התנהגות האב באור אחר. כדאי להתבונן בכינויי הגנאי, לזהות את המשותף להם - רומזים על בורות, על עליבות, מבטאים את ההתנשאות היהודית על הגויים הפשוטים והנבערים שסביבם. חשוב להדגיש את הפערים האדירים בין האב לבנו - עולמות שאינם נפגשים, פחד קיומי של הבן כפועל יוצא של אלימות האב, השקפת העולם שאיננה רואה את צרכיו של הילד ועוסקת רק ב"תכלית".

במליאה

- "בחור ריק כמוך", "עגלון גס רוח", "גוי כפול ומכופל", "ברנש ריק שכמוך" - זהו מבחר מתוך הכינויים שמכנה האב את בנו, המספר (על המורה להבהיר את הביטויים הדורשים הסבר). שואלים: מה משותף לכינויים האלה? (היחס השלילי לגבי הגויים), מה מעיד הדבר על היחס של האב לבנו? כיצד האב מתואר בסיפור?

בקבוצות

- מסמנים בסיפור תיאורים של האב, דברים שהוא אומר למספר ופעולות שהוא עושה.
- דנים בשאלות:
  - מה גורם לאב להתנהג בחומרה עם בנו?
  - האם האב מתואר כדמות חיובית, על רקע התקופה?
  - מה אנחנו חושבים על התנהגותו כהורה?
  - אילו הסיפור היה מתרחש בימינו - מה היינו אומרים על ההתנהגות שלו?
- משווים בין תיאור האב בתחילת הסיפור לבין תיאורו בסופו.

במליאה

- דיון מסכם: התנהגות האב על רקע התקופה - דאגה כנה לבן, המקבלת ביטוי באמצעות עלבונות ומכות, בבחינת "חוסך שבטו שונא בנו".

המאבק הפנימי של המספר

לאורך כל הסיפור מתחולל מאבק חיצוני בין הילד לחברת המבוגרים (אביו, המלמד, ולעתים גם האם), אך המאבק המשמעותי והמרתק מתחולל בתוך הילד עצמו: המאבק (הקונפליקט) הפנימי המתחולל בנפש הגיבור מול האולר שהוא כה רוצה.

כיצד מתואר הקונפליקט של הילד?

הילד מתאר בעצמו את הקונפליקט הפנימי שלו. הוא מתאר את הייסורים שלו:

- "אבל התענוג אוי ואבוי לי - מהול בייסורים, מעורב בכאב, בחרדה, בפחדים גדולים מאוד מאוד" (עמוד 25)

- "הלבנה מלמעלה מסתכלת בי. מה היא מסתכלת? הלבנה רואה, היא עדה." (עמוד 26)

"אני מביט בו באור הלבנה... הלבנה מסתכלת ישר בי ובאולר שלי היא מסתכלת..."

וכו" היא עוקבת אחרי... " לקחתי? גנבתי! לראשונה מאז שהאולר שלי - גנבתי!"

(עמוד 26)

הילד נקלע למצבים שבהם הוא מתעמת עם המעשה שלו. לדוגמה: תיאור האירוע עם ברליה ב"חדר", ובעקבותיו הנפילה למשכב. בתיאורים אלו מומחש הקשר בין לחץ נפשי למחלה פיזית.

במליאה

- מפנים את התלמידים למשפט בסיפור:
  - "אבל התענוג אוי ואבוי לי - מהול בייסורים, מעורב בכאב, בחרדה, בפחדים גדולים מאוד-מאוד."
- נותנים כמה משימות:
  - אתרו בסיפור את הקטעים שבהם המספר מתאר את המאבק הפנימי שלו: בין התענוג לייסורים.

- שימו לב מתי הוא משתמש לראשונה במילה "גנבתי".
- מה מיוחד בעימוד של עמוד 26 (של הסיפור), או מה מיוחד בדפוס של אמצע עמוד 26? (במרכז העמוד, בשורה נפרדת, במרכז השורה, המילים "לא תגנוב" ברווח כפול בין האותיות).
- הסבירו מדוע לדעתכם בחר שלום עליכם לעמד כך את המילים? (לשם הדגשה, כיוון שהילד חש רגשות אשמה הולכים וכבדים ביחס לגניבת האולר (ההבלטה אל מחוץ לטקסט "גורת" פנימה אל הטקסט את לוחות הברית, את הקדושה ואת האיום בעונש על מי שעובר על הצו האלוהי).
- עקבו אחרי התפקיד של הלבנה בתיאור המאבק הפנימי. הלבנה היא מעין עדה אילמת למצבי הנפש של המספר, היא משקפת את הייסורים העוברים עליו ואת רגשי האשם שלו (למשל - בתיאור הלבנה העוקבת אחרי המספר).
- הסבירו כיצד התיאור של מה שקרה לברלה משפיע על החששות של המספר
- איך המחלה של המספר קשורה למאבק הפנימי ולייסורים שלו?
- לסיכום, מנסחים במשותף משפט אחד או שניים המשקפים את המאבק הפנימי של המספר לאורך הסיפור.

פעילויות לסיכום הלמידה

- להלן שתי הצעות לפעילות סיכום (אפשר לבחור באחת משתי הצעות או בשניהן, לפי מידת העניין):
- א. קריאת השורות האחרונות של הסיפור ודיון קצר על הסיום ועל הפן האנושי-כללי של הסיפור.
  - ב. קישור הסיפור אל הרקע שלו - החיים בעיירה היהודית, כפי שמתבטאים בדרך התיאור של שלום עליכם.
  - ג. התבוננות בבחירות הלשוניות של היוצר המייצגות את התקופה שבה כתב. ההצעה הראשונה היא קצרה ומזמנת דיון ממוקד באופן שבו מסתיים הסיפור. הדיון יסוב על המסרים האנושיים - אוניברסליים של הסיפור. ההצעה השנייה מזמינה מבט רחב על הסיפור המתרחש על רקע חיי הילדים בעיירה היהודית באירופה.
  - ההצעה השלישית מזמנת שיח מטא לשוני הנוגע בבחירת המילים והסגנון של הסופר על רקע התקופה בה נכתב הסיפור.

דיון באופן סיום הסיפור

- קוראים ביחד את 6 השורות האחרונות של הסיפור ודנים: האם הסיום לדעתכם מפתיע, מעניין, צפוי? מדוע?
- האם לדעתכם הסיפור יעניין ילדים בארצות אחרות? מדוע?

קישור הסיפור לתקופה ולתרבות

הסיפור כיצירה יהודית במזרח אירופה בשלהי המאה ה-19

- בסיפור הזה יש כמה אלמנטים שמזהים אותו כיצירה יהודית:
- תפילות, מנהגים, שמות, כינויים, יחסים משפחתיים, יחס ללימוד ולקריאה.
  - הילד, המספר, הולך ל"חדר", ולומד "חומש עם חיבור".
  - האב משתמש בביטויים וכינויים המאפיינים את העיירה באותה התקופה: תכשיט, קדיש, גוי שכמוך, מתמיד, גוי בית-המרחץ.
  - שימוש במילים ובביטויים בידיש: גואלד, שייגעץ, גזונט, בוידעם, סטייטש
  - אזכור של תפילות ומנהגים יהודיים: פרשת השבוע, נטילת ידיים, קריאת שמע, מלמד, גמרא.
  - שפה מתאימה לתקופה: "אוי, רעם על ראשי!" (19), "על ראש שונאיי" (19), "מי מציץ שם?" (20), "במחילה מכבודכם" (22), "בחור מגודל שכמותך" (24).
  - אמונות שהיו רווחות בתקופה: "שמעתי ... כלומר: יהודי שנתגלגל ב'דייטש', ועשוי הוא אחר-כך להתגלגל בזאב, בפרה, בסוס, או בברווז..." (22). "היא מומחית ללחוש נגד עין הרע, (31), "לא אמרתי לכם שצריך להתיר עליו שעווה, אה?" (31).
  - התפקיד של האב לעומת תפקידה של האם: הוא גוער, היא מגוננת, הוא דואג ללימוד, היא מטפלת בצורכי היום-יום.

במליאה

- אומרים לתלמידים שהסיפור "האולר" מאפשר לנו להכיר מבפנים את העיירה היהודית לפני 150 שנה. שואלים: מה למדנו מהסיפור על החיים בעיירה? במה הם שונים מהחיים היום (תקשורת עם ההורים, חיי הילדים, הלימוד בחדר ועוד)?
- מוסיפים ואומרים: על המציאות האחרת שהילד בסיפור חי בה אפשר ללמוד מתוכן הסיפור, אבל גם מהלשון שסיפור נכתב בה. הפעילויות הבאות יעסקו בהתבוננות בלשונו.
- מחלקים את התלמידים לקבוצות. נותנים להם את דף הנושאים להתבוננות בלשון שבהמשך, ומבקשים מכל קבוצה לבחור נושא אחד. בתום הפעילות כל קבוצה מדווחת בקצרה למליאה על הפעילות שערכה ועל המסקנות שהגיעה אליהן.

התבוננות בבחירות הלשוניות כמייצגות תרבות

בנספח ליחידה זו מופיעה רשימת כל המילים והביטויים מהסיפור שאפשר להיעזר בהם לפעילויות המפורטות בהמשך, בחלוקה לתת נושאים (מילים וביטויים הקשורים ליהדות, שמות וכינויים, הכינויים של אבא, ביטויי רגש, מילים מידיש וגרמנית). המספר המופיע לצד כל מילה מציין את העמוד בסיפור שבו מופיעה המילה. הרשימה יכולה לעזור לבחור עוד מילים וביטויים בנוסף לאלה המצוינים ברשימת הנושאים שלהלן.

בהמשך הצעה לדף עבודה לתלמידים בנושא זה.

נושאים להתבוננות בלשון הסיפור "האולר"

הערה חשובה: המספרים בסוגריים - מספר העמוד בסיפור

- 1 בסיפור מופיעים הרבה מילים וביטויים הקשורים ליהדות. למשל - "חדר" (עמ' 19), חומש עם חיבור (19), קריאת שמע (25), עשרת הדברות (26), לא תגנוב (26), קופסת הצדקה של ר' מאיר בעל הנס (28), ברכת הנרות (28), מזוזה (32), גמרא (32).
  - א. בחרו שלושה מן הפריטים האלה ובדקו מה משמעותם.
  - ב. למה לדעתכם בחר הסופר לפזר בסיפורו את המילים והביטויים הקשורים לחיים יהודיים?
- 2 דמויות לא מעטות בסיפור נושאות שמות או כינויים יוצאי דופן: ר' יוסל דרדקי (עמ' 19), מוטי מלאך המוות (20), הרץ הרצנהרץ (22), ברל בן-האדמוני (27), ברל'ה הגנב (27), זלאטה הצרודה (28), מישה'ל (28), טופלה טוטוריקו ( ), שולמ'ני (29), ר' חיים קוטר (32).
  - א. בחרו שניים מהפריטים האלה ובדקו: מה משמעותו של כל אחד מהם? למה ניתן לו השם או הכינוי הזה?
  - ב. קראו את רשימת השמות ברצף וחשבו: מה משותף להם, ומה הם מוסיפים לסיפור?
- 3 הסיפור "האולר" נכתב ביידיש, ותורגם לעברית בידי י"ד ברקוביץ'. בטקסט פזורים לא מעט מילים וביטויים ביידיש ובגרמנית, שהמתרגם בחר להשאיר בשפת המקור, למשל בוידעם (עמ' 20), יארמלקה (20), שייגעץ (20), מארש (26), סטייטש (29), נעבעך (30), גוט (32) גזונד (32).
  - א. בחרו שניים מהפריטים וכתבו מה משמעותם.
  - ב. מה דעתכם, למה בחר המתרגם להשאיר את המילים האלה כמות שהן ולא תרגם אותן לעברית?
- 4 לאורך הסיפור מופיעים הרבה מאוד כינויים שבהם אביו של המספר מכנה את בנו, למשל שייגעץ (עמ' 20), ברנש ריק (21), גוי (23), גוי כפול ומכופל (24), גוי בית המרחץ (24), הולל (27), אפיקורוס (27), אוכל טרי-טרופות (27), פושט נבלות (24), עגלון גס-רוח (25), שואב-מים (25).
  - א. מה דעתכם, אלה כינויי גנאי או כינויי חיבה? הסבירו.
  - ב. לפי הכינויים האלה, מה לדעתכם חושש האב שיקרה לבנו?
- 5 האב גם מכנה את בנו בכינויים אלה: קדיש (עמ' 19), מתמיד (24), צדיק שלי (24), בחור בר-מצווה (24).
  - א. מצאו את הכינויים הללו בסיפור ובדקו באיזה הקשר נאמר כל כינוי.
  - ב. מה דעתכם, האם האב התכוון למילים אלה ברצינות, או שהתכוון ללגלג על בנו? הסבירו.
- 6 המבוגרים בסיפור משתמשים בביטויים שכוונתם להביע רגשות, כמו כעס, צער, התרגשות, שמחה ותקווה, למשל "על ראש שונאי" (עמ' 19), "רעם על ראשי" (19), "לאריכות ימים!" (30), "ברוך הוא וברוך שמו" (31), "אם ירצה השם" (31), "אוי, אלוהים, אלוהים, אבינו שבשמיים!" (31), "אהיה אני כפרת עצמותיך" (31).
  - א. בחרו ביטוי אחד מן הרשימה, מצאו אותו בסיפור וכתבו מה המשמעות המילולית שלו.
  - ב. בדקו באיזה הקשר נאמר הביטוי, ומהי המשמעות הרגשית שלו.

נספח – מילים וביטויים בסיפור "האולר" מאת שלום עליכם

המספרים בסוגריים – מספר העמוד בסיפור. (הסיפור מובא בהמשך)

לתלמידים

שמות וכינויים

- ר' יוסל דרדקי (עמוד 19)
- מוטי מלאך המוות (עמוד 20)
- הרץ הרצנהרץ (עמוד 22)
- ברל בן-האדמוני (עמוד 27)
- ברליה הגנב (עמוד 27)
- הרשלה הגדול, הרשל הקטן (עמוד 28)
- זלאטה הצרודה (עמוד 28)
- מישה'ל (עמוד 28)
- טופלה טוטוריקו / קופל קוקוריקו (עמוד 28)
- שולמיני (עמוד 29)
- ר' חיים קוטר (עמוד 32)

העולם היהודי

- חדר (עמוד 19)
- חומש עם חיבור (עמוד 19)
- קריאת שמע (עמוד 25)
- עשרת הדברות (עמוד 26)
- לא תגנוב (עמוד 26)
- ברכה (עמוד 27)
- קופסת הצדקה של ר' מאיר בעל הנס (עמוד 28)
- ברכת הנרות (עמוד 28)
- תקיעה... שברים... תרועה (עמוד 30)
- מסכת ביצה (עמוד 32)
- מזוזה (עמוד 32)
- גמרא (עמוד 32)

הכינויים מפי אבא

- קדיש (עמוד 19)
- שיגעץ (עמוד 20)
- ברנש ריק שכמוך (עמוד 21)
- גלוח (עמוד 22)
- דייטש (עמוד 22)
- תכשיט שלי (עמוד 23)
- מה תהיה תכליתך, גוי שכמוך? (עמוד 23)
- גוי כפול ומכופל (עמוד 24)
- מתמיד (עמוד 24)
- צדיק שלי (עמוד 24)
- ברנש מגודל שכמוך (עמוד 24)
- בחור בר-מצווה (עמוד 24)
- גוי בית המרחץ (עמוד 24)
- פושט נבלות שכמוך (עמוד 24)
- רודף כלבים (עמוד 24)
- כלבוניק אחד (עמוד 24)
- עגלון גס-רוח (עמוד 25)
- שואב-מים שכמוך (עמוד 25)
- הולל שכמוך (עמוד 27)
- אפיקורוס שכמוך (עמוד 27)
- אוכל טרי-טריפות שכמוך (עמוד 27)
- שקוץ שכמוך (עמוד 32)

ביטויי רגש

- על ראש שונאי (עמוד 19)
 רעם על ראשי (עמוד 19)
 אוי ואבוי לי (עמוד 20)
 גוואלד (עמוד 21)
 לבריאות! (עמוד 30)
 לאריכות ימים! (עמוד 30)
 לחיים ולשלום! (עמוד 30)
 סימן טוב, מזל טוב! (עמוד 30)
 ברוך השם! (עמוד 30)
 אם ירצה השם (עמוד 31)
 ברוך הוא וברוך שמו (עמוד 31)
 יבורך השם (עמוד 31)
 אוי, אלהים, אלהים, אבינו שבשמיים!
 (עמוד 31)
 אהיה אני כפרת עצמותיך (עמוד 31)
 תהיה אמא כפרתך! (עמוד 31)
 עד מאה ועשרים (עמוד 32)

מילים מיידיש וגרמנית

- קרינולינה (עמוד 19)
 בוידעם (עמוד 20)
 יארמלקה (עמוד 20)
 שייגעץ (עמוד 20)
 דייטש (עמוד 22)
 הָר (עמוד 22)
 מארש (עמוד 26)
 סטייטש (עמוד 29)
 נעבעך (עמוד 30)
 גוט, גוט (עמוד 32)
 גזונד, גזונד (עמוד 32)
 היבשר קנאבה (עמוד 32)

האולר / שלום עליכם תרגום: אריה אהרוני

לא תגנוב – (מעשרת הדיברות)

שמעו ילדים ואספר לכם מעשה באולר; מעשה שאינו בדוי, אלא אמיתי, שיארע בי עצמי. שום דבר שבעולם לא השתוקקתי לו כל-כך, כמו לאולר, אולר משלי, שיהיה מונח בכיסי, ומתי שארצה אוציא אותו, ומה שארצה יחתוך הוא לי ושחברי יידעו להם! בימי ילדותי, כשרק התחלתי ללכת ל'חדר', אל ר' יוסל דרדקי, היה לי כבר אולר, כלומר, כמעט, משהו בדומה לאולר. מעשה-ידי שלי. תלשתי נוצת-אווז ממברשת-נוצות. קיצצתי אותה מצידה האחד, והחלקתי מצידה השני, ותיארתי לי כאילו זה אולר וזה חותך...

– איזו מין נוצה זאת, לכל הרוחות? מה אתה נסחב לך עם נוצות? – שואל אותי אבא, יהודי חולה, שפניו צהובות וצמוקות, ונתקף שיעול. – הָא לך בכלל נוצות, מְשַׁחֲקִים – קָהָה-קָהָה-קָהָה!

– מה אכפת לך שהילד משחק לוי? – עונה לו אמא, אישה נמוכת-קומה, שמטפחת משי לראשה, – ובלבד שאדם יאכל את עצמו, על ראש שונאי!

כעבור זמן, כשהתחלתי ללמוד "חומש עם חיבור"¹, היה לי כבר כמעט אולר אמיתי, וגם הוא מלאכת-ידי: שלפתי פס-פלדה מן ה"קרנולינה" של אמא, ותקעתי אותו באמנות רבה בידי-עץ. את פס הפלדה השחזתי כהוגן על גבי קָדְרָה, ופצעתי אגב כך, כמובן, את כל אצבעותי.

– ראי-נא, ראי, איך שפצע עצמו עד זוב דם, ה"קדיש" שלך! – צועק אבא, ותופס באצבעותי עד חירוק-העצמות, – בחורצ'יק יפה, הָה-הָה-הָה!

– אוי, רעם על ראשי! – אומרת אמא, ומוציאה מידי את האולר, ומשליכה אותו לתוך

¹ "חומש עם חיבור" – חומש וחשבון.

התנור, מתעלמת מן הבכי שלי, – עכשיו יהיה לזה סוף, אוי ואבוי לי!
 אבל קיבלתי במהרה אולר אחר, אולר ממשי, אמיתי. ידית עץ – עגלגלה, כרסתנית, דומה לחבית, עם להב גבנוני, שנפתח ונסגר. אתם רוצים לדעת איך קיבלתי? צירפתי לי סכום – כסף מדמי – ארוחת-הבוקר שלי, וקניתי מידי שלמה, בעד שבע אגורות במזומן, ושלוש נשארתי חייב לו.

אוי, אהבתי אותך, את האולר שלי! אוי, אהבתי אותך! כשהייתי שב הבייתה מן החדר הרג, רעב, מת-לישון, מוכה כהוגן (רק התחלתי, אתם מבינים, ללמוד גמרא, אצל "מוטי מלאך המוות", מלמד הגמרא: "שור שנגח את הפרה" – ומאחר ששור אחד נגח פרה, מגיעות לי מכות...) – דבר ראשון הייתי מוציא את האולר מתחת לארון השחור (שם היה מונח כל היום, מפני שב'חדר' אסור היה לי להחזיקו, ובבית – בוודאי שאיש לא היה רשאי לדעת על קיומו); תחילה הייתי מחליק ומלטף אותו, חותך בו חתיכת-נייר, מקצץ קנה-קש לחצאין, ורק אחר כך חותך את מנת-הלחם שלי, לחתיכות קטנטנות, נועץ בהן את חוד הלהב, ומכניסן לפה.

מאוחר יותר, לפני השינה, הייתי מנקה אותו, מבריק ומצחצח, לוקח את אבן המשחזת, שמצאתי על ה'בוידעם'² שלנו, יורק עליה, ונפנה חרש לעבודה – להשחזי את האולר, להשחזי, להשחזי...

אבא, חבוש יאַרמֶלְקָה³, רכון על ספר, לומד ומשתעל, משתעל ולומד.
 אמא במטבח, טורחת באפיית החלה. אני לא מרפה מן האולר, משחזי ומשחזי...

פתאום, מתעורר אבא, כמתוך שינה:

– מי מציץ שם? מי זה שעושה רעש? מה אתה עושה, 'שייגעץ'⁴ שכמוך?

הוא ניגש אלי, רוכן אל אבן-המשחזת שלי, תופס אותי באוזן, ונתקף שיעול:

– אָ – אָ – אָ? אולרים?! הָה-הָה-הָה! אומר אבא, ולוקח ממני את האולר עם אבן-המשחזת – בחור מגודל שכזה, יזיק לו אם יקח ספר ביד, קָהה-הָה-הָה-הָה!

אני מתחיל לבכות בקול; אבא משפר לי את מצב-הרוח בכמה סטירות-לחי, אמא באה

² בוידעם (יידיש) – עליית גג.

³ יאַרמֶלְקָה (יידיש) – כיפה.

⁴ שייגעץ (יידיש) – גוי צעיר ומחוצץ (מן "שקץ").

במרוצה מן המטבח, עם שרוולים מופשלים, ועם גוואלד⁵:

– שא, שא, מה קרה שם? למה אתה מכה אותי? ישמך אל! מה נטפלת לילד? אוי ואבוי לי!...

– אולרים... – צועק אבא ונתקף שיעול, – ילד, תינוק!... בחור מגודל שכזה!... קָהָה-קָהָה-קָהָה-קָהָה!... יזיק לו לקחת ספר ביד? בחורצ'יק בן-שמונה!... אני אתן לך אולרים, ברנש ריק שכמוך!... לפתע פתאום אולרים בכלל, קָהָה-קָהָה-קָהָה-קָהָה!...

'גוואלד'! מה הוא נטפל לאולר שלי? במה הוא חטא כל כך בעיניו?...מה הוא כועס כל כך?...

אני זוכר את אבא, כמעט תמיד חולה, תמיד חיוור, צהוב, ותמיד כועס, תמיד רוגז על העולם. בגלל השטות הכי קטנה, נדלק הוא ורוצה לקרוע אותי כדג. מזל שאמא מגינה עלי, מצילה אותי מידיו.

ואת האולר שלי השליכו, השליכו רחוק כל כך, ששמונה ימים רצופים חיפשתי וחיפשתי ולא מצאתי אותו בשום מקום! בכיתי כהוגן על האולר הגבנוני שלי, האולר הטוב, ומה רע ומר היה לי ב'חדר', כשנזכרתי, שאחזור הביתה בלחיים נפוחות, באוזניים מרוטות ואדומות מידי "מוטי מלאך-המוות", על כי שור נגח פרה, – ולא יהיה לי אל מי לפנות. בודד לנפשי נותרתי, בלי האולר הגבנוני, בודד כיתום, ושום איש לא ראה את דמעותי, ששפכתי חרש במיטתי, בלילה, בשובי מן ה'חדר'. חרש היזלתי את הדמעות, ניגבתי את העיניים, ונרדמתי. ולמחרת בבוקר, שוב אל ה'חדר', שוב "שור נגח פרה" – שוב מכותיו של "מוטי מלאך-המוות", שוב כעסו של אבא, שיעולו וקללותיו. אין רגע חופשי, אין קורט שמחה, אין בת-צחוק, אין מי שיעניק לי בת-צחוק אחת ויחידה. בודד, בודד לנפשי בעולם כולו...

ב

מאז אותם ימים, עברה שנה, ואולי שנה וחצי. כבר כמעט שכחתי את האולר הגבנוני. אבל, כנראה, נגזר עלי מן השמים שכל שנות-ילדותי אתייסר בעבור אולרים. נולד לו אולר חדש לאסוני, חדש בתכלית, אולר יקר, מלאכת-מחשבת, שכה אחיה, משהו יוצא מן הכלל, עם שני להבים, להבי-פלדה נוצצים, חדים כתער, עם ידית עצם לבנה, עם תושבת פליז, עם ברגרגי-פליז אדומים, אני אומר לכם, משהו יקר-המציאות, אולר "זאביאלוב"⁶ אמיתי.

⁵ גוואלד (יידיש) – מלת-זעקה, מעין "אבוי!".

⁶ זאביאלוב – בית חרושת נודע לאולרים.

מניין בא אליי אולר כזה, שלא צמח בגני? הרי זה סיפור שלם, סיפור עצוב אבל יפה; שמעו, בבקשה מכם, בשכל.

איזה פרצוף היה בעיני ל"גלוך", ל'דייטש'⁷ היהודי, שעשה אכסנייה אצלנו. הקבלן ה'ר'⁸ הרץ הרצנהרץ, שדיבר יידיש מצחיקה, התהלך לו בלי כובע, בלי זקן, בלי פיאות, ו-במחילה מכבודכם, בקפוטה מקוצצת למעלה ממחיצתה? נו, אני שואל אתכם, איך יכולתי להתאפק ולא להתפקע מצחוק, כשהגוי היהודי הזה, או היהודי הגוי הזה, דיבר אלי דווקא יידיש, אבל איזו יידיש משונה, מצלצלת כמו גרמנית?

- נו, בחור'כן החביב שלי, מה שמה של פרשת-השבוע?

- חיי-חיי-חיי! - פרצתי בצחוק, והסתרתי את פני בידי.

- אמור, אמור, צעיר'כן נחמד, מה השם של פרשת-השבוע?

- חיי-חיי-חיי ב-לק!!... מכריז אני בצחוק, ובורח לי.

אך כל זה היה בהתחלה, בשעה שעוד לא הכרתי אותו כלל; אבל אחר כך, כשהכרתי כבר היטב את ה'דייטש' הזה, ה'ר' הרץ הרצנהרץ (הוא התאכסן בביתנו שנה תמימה) התחלתי לאהוב אותו כל כך, שלא היה אכפת לי כבר שאיננו מתפלל, ואוכל בלי נטילת-ידיים. תחילה לא הבנתי כיצד הוא חי, איך משאירו אלוהים בעולם? איך הוא לא נחנק בשעת האכילה? איך לא נושרות השערות מראשו המגולה? שמעתי מהרבי "מוטי מלאך-המוות", שאמר במו פיו, כי ה'דייטש' הזה הוא גלגול בכלל, כלומר: יהודי שנתגלגל ב'דייטש', ועשוי הוא אחר-כך להתגלגל בזאב, בפרה, בסוס, או בברווז בכלל... בברווז?

חה-חה-חה! סיפור יפה!-כך חשבתי לי, וחשתי רחמנות על ה'דייטש'. דבר אחד לא יכולתי להבין, למה אבא, יהודי כשר וירא-שמים, פינה לו תמיד מקום בראש השולחן, וכן כל שאר היהודים שהיו נוהגים לסור לביתנו, חלקו לו כבוד רב:

- שלום עליכם, ר' הרץ הרצנהרץ, ברוך הבא, ר' הרץ הרצנהרץ, שב-נא, ר' הרץ הרצנהרץ! אפילו שאלתי פעם את אבא, דחה הוא אותי מעל פניו והשיב:

- הסתלק, אין זה עסק שלך! מה אתה מתלבט פה בין הרגלים לכל הרוחות? יזיק לך אם תיקח ספר ביד, ה-ה-ה-ה-ה-ה?

שוב ספר? ריבוננו של עולם!... גם אני רוצה לראות, גם אני רוצה לשמוע מה הוא אומר!

⁷ דייטש' - גרמני.

⁸ ה'ר' - אדון (גרמנית).

אני נכנס לחדר האורחים, מתגנב לקרן-זווית, מקשיב לשיחה המתנהלת אצלנו, איך צוחק הָרְצַנְהָרֶץ בקול, ומעשן סיגארים שמנים, המדיפים ריח מחייה-נפשות... פתאום ניגש אלי אבא, ומוריד לי סטירת-לחי.

– אתה כבר שוב פה? ברנש ריק שכמוך! מה תהיה תכליתך, גוי שכמותך? 'גוואלד', מה יהיה בסופך, הָה-הָה-הָה!...

הָרֶץ הָרְצַנְהָרֶץ נלחץ להגנתי: "אבל יניח לו! יניח לו!"

אך ללא הועיל. אבא מגרש אותי. אני לוקח ספר בידי, ובכל-זאת לא מתחשק לי להציץ בספר! מה לעשות?... אני משוטט מחדר לחדר, עד שאני מגיע אל היפה שבחדרים, שבו ישן תמיד הָרֶץ הָרְצַנְהָרֶץ. אחח, כמה יפה, כמה שפע-אור שם! המנורות דולקות, המראות נוצצות; על השולחן-דיותת-כסף גדולה, ועטים יפים; חפצי-נוי שונים בדמות אנשים, סוסונים ושאר מיני צעצועים, עשויים עצם ואבן, ו...אולר. אחח, איזה אולר יפהפה!... לוא לי, למשל, היה אולר כזה! כמה מאושר הייתי! איזה דברים הייתי מגלף בו! א-נו, צריך לנסות אותו – הוא חד?... אחח! תופש שיערה! מקצץ שיערה! אַי-אַי-אַי, איזה אולר!!!...

רגע – והאולר ביד. אני מביט לכל עבר, ומנסה להכניסו לרגע לכיסי... היד רועדת... לבי הולם חזק כל-כך, שאני שומע את דפיקתו: "טיק-טיק-טיק!"... אני שומע קול צעדים, מישהו חורק במגפיו; זה הוא, הָרֶץ הָרְצַנְהָרֶץ! אַי-אַי, מה עושים? שהאולר ישאר אצלי, אחר כך אניח אותו במקומו. בינתיים צריך לצאת, להסתלק מכאן! לברוח! לברוח...

.....
אינני מסוגל כבר לאכול ארוחת-ערב, אמא ממששת את מצחי, אבא מעיף בי עיניים זועמות ושולח אותי לישון... לישון? וכי יכול אני לעצום עיניים? אני מת מפחד... מה לעשות באולר? איך מחזירים אותו למקומו?...

ג

– בוא נא הנה תכשיט שלי! אומר לי למחרת אבא, – לא ראית איפשהו את האולר?... תחילה הייתי מלא חרדה: נדמה היה לי שהוא יודע, שהכל יודעים...כמעט, כמעט שנפלט מפי: הא? האולר? הנה הוא... אבל כמו משהו נחנק לי בגרון, ועניתי ברעד...
– מה, איזה אולר?...

– מה, איזה אולר, מחקה אותי אבא, – מה, איזה אולר! אולר הזהב! האולר של האורח שלנו! בחור מגודל שכמותך, 'שייגעץ' שכמותך, קָהָה-קָהָה-קָהָה!

– מה נטפלת לילד? – מתערבת אמא, – הילד לא יודע לא על חלום ולא על פותר, והוא מבלבל לו את הראש: אולר אולר...

– אולר, אולר, מה פירוש הוא לא יודע? – אומר אבא בכעס, – כל הבוקר הוא שומע שצועקים "אולר! אולר! אולר!", הופכים את הבית מרוב חיפושים אחריו, שואל הוא: מה, איזה אולר? לך כבר, לך, טול ידיך, בחור ריק שכמוך, גוי כפול ומכופל, קָהָה-קָהָה-קָהָה!

תודה לך ריבוננו של עולם, שלפחות לא ערכו לי חיפוש! אבל מה עושים הלאה? צריך להטמין את האולר באיזה מקום מתאים... איפה מסתירים אותו? אהה, על ה'בוידעם'! אני מוציא בחטף את האולר מן הכיס, ודוחף אותו למגף... אני אוכל ואינני יודע מה, האוכל נתקע בגרוני.

– מה אתה נחפז כל כך, לכל הרוחות? – שואל אבא.

– אני ממחר ל'חדר', – משיב אני לו, וחש שאני מסמיק כאש...

– הפך "מתמיד", מה תגידו על הצדיק? – רוטן הוא ומזעים פניו אלי.

בקשיי-קשיים זכיתי לגמור את הארוחה ולומר ברכה.

– נו, למה אינך הולך כבר ל'חדר', צדיק שלי? – שואל אותי אבא.

– למה אתה מאיץ בו כל-כך, – אומרת אמא – תן לילד לשבת רגע!

אני כבר על ה'בוידעם'... הרחק הרחק, במסתור הקורה, מונח האולר הלבן; מונח לו ושותק...

– מה אתה מטפס על ה'בוידעם'? צועק אבא – ברנש מגודל שכמוך, בחור בר-מצווה! גוי בית-המרחץ! קָהָה-קָהָה-קָהָה!

– אני מחפש פה משהו... משיב אני לו ונופל כמעט ארצה מרוב פחד.

– משהו? מה פירוש "משהו"? איזה מין "משהו" עליך?

– ס-ספּר...ג...ג...גמרא ישנה...

– הא, גמרא? על ה'בוידעם'? אֵי, פושט נבלות כמוך! רד כבר, רד מהר, ותקבל כבר את המגיע לך! גוי בית-מרחץ, רודף-כלבים, "כולבוניק" אחד, קָהָה-קָהָה-קָהָה!

אבל לא אכפת לי כבר כל-כך כעסו של אבא, כמו שאכפת לי הפחד שלי, שאולי ימצאו את האולר. שאלה מה שיכול לקרות! אולי בדיוק היום יעלו למעלה לתלות כביסה, או לתקן את קורות הגג?... צריך להורידו משם ולטמון אותו במקום יותר טוב!...

אני מסתובב רועד כולי! כל מבט-עין של אבא כמו אומר שהוא כבר יודע, הנה-הנה תופס הוא אותי ושואל על האולר של האורח... יש לי כבר מקום בשבילו, מקום מצוין-איפה? באדמה, דחפתי אותו לגומה שליד הקיר, וכיסיתי היטב מלמעלה בקש, לסימן... בשובי מן ה'חדר', אני קופץ מיד החוצה, מוציא אט-אט את האולר, ולפני שאני מספיק להסתכל בו כהוגן, שומע אני כבר את צעקותיו של אבא:

- איפה אתה, לאן נתקעת שם? למה אינך הולך כבר להתפלל, עגלון גס-רוח, שואב-מים שכמוך! קָה-הָה-הָה!

אך כמה שלא מציק לי ואבא יורד לחיי, כמה שלא מתעלל בי הרבי, מצליף לי, הרי זה אפס כנגד התענוג שיש לי בשעה שאני שב מן ה'חדר' ומתיישב לי עם חברי היחיד, היקר לי מכל - עם האולר! אבל התענוג-אוי ואבוי לי - מהול בייסורים, מעורב בכאב, בחרדה, בפחדים גדולים מאוד מאוד!

ד

ימי קיץ, השמש שוקעת, האוויר מצטנן קצת, הדשא מדיף ריחו, הצפרדעים מקרקרות וקרעי-עננים חולפים במעופה, בלא להוריד גשם, סמוך ללבנה, רוצים לבלוע אותה; הלבנה הכסופה-חיוורת מסתתרת ונגלית חליפות, דומה שהיא מרחפת ומרחפת-ועומדת במקום אחד. אבא יושב על הדשא, לבוש חלוק, ערום חציו, עם ארבע-כנפות לבנות, ידו האחת נתונה בחיקו, והשנייה מחטטת באדמה, מביט הוא בשמים המכוכבים ומשתעל. פניו, אל מול הלבנה, מתים-כסופים. יושב הוא בדיוק באותו מקום שהאולר קבור בו, ואינו יודע כלל מה נעשה מתחתיו. אחח, אילו ידע למשל! מה היה אומר? מה הייתי מקבל ממנו?

"אהה, אני חושב לי בלבי, השלכת לי את אולרי הגבנוני, אז יש לי עכשיו משהו טוב יותר, יפה יותר! אתה יושב על זה, ואינך יודע כלל. אוי, אבא, אבא!"

- מה אתה לוטש בי עיניים כמו חתול? - נטפל אלי אבא פתאום - מה אתה יושב לך בחיבוק ידיים כבעל-בית שבעיר? כבר אינך יכול למצוא שום עבודה? ולומר "קריאת שמע" אתה פטור? שאש לא תשרוף אותך בחור מגודל שכמוך, שמיתה משונה לא תחטוף אותך קָה-הָה-הָה!

כשהוא אומר "שאש לא תשרוף אותך, שמיתה משונה לא תחטוף אותך" - סימן שאין הוא כועס כל-כך; אדרבה, זה מוכיח שדעתו מפויסת. ובאמת: האם אפשר שלא להיות מפויס בליל-קיץ יפה ומופלא כזה, המושך כל איש ואיש לחוד ומזרזו אל הרחוב, אל אוויר העולם, הרך-הצח, המצוין, החופשי?

כולם, כולם עכשיו בחוץ, אבא, אמא, הפעוטות המחפשים חלוקי-אבנים ומשחקים בחול; הָר הָרץ הָרצנֶהָרץ מסתובב גם הוא על-פני החצר, גלוי-ראש, מעשן סיגאר ומפזם שיר גרמני, מסתכל בי וצוחק...הוא צוחק לי, כנראה, על שאבא מגרש אותי, אבל אני צוחק לי מכולם. הנה מיד ילכו כולם לישון, ואתגנב לי אז החוצה (אני ישן בפרוזדור על הארץ, כי בבית חם נורא), ואתענג לי כבר, אשתעשע באולר שלי!...

הכל ישנים. דממה סביב סביב, אט-אט אני מתרומם על ארבעותי, וחרישי כחתול מתגנב החוצה, לחצר. הלילה שקט, האוויר צח, מחייה נפשות. אני זוחל לאטי למקום שקבור בו האולר. חופר ומוציאו בחשאי, ומביט בו באור-הלבנה; זה נוצץ, זה מבהיק, כזהב טהור, כיהלום. אני מרים עיני למעלה, ורואה – הלבנה מסתכלת ישר בי, ובאולר שלי... מה היא מסתכלת כל-כך? אני פונה אחורה – היא עוקבת אחרי. אני מסתיר את האולר בחולצה – היא עוקבת אחרי. היא יודעת בוודאי איזה מין אולר זה, ואיפה לקחתי אותו... לקחתי?... גנבתי אותו!

לראשונה מאז שהאולר שלי, עולה מלה איזמה זאת במחשבת. גנבתי? כלומר אני גנב! פשוט גנב! בתורה כתוב, בעשרת הדיברות, באותיות גדולות:

ל א ת ג נ ו ב!

ואני גנבתי! מה יעשו לי בעד זה בגיהינום! אוי וי! יקצצו לי את היד שגנבה...ילקו אותי בשבטי-ברזל. יצלו וישרפו אותי במחבתות לווהטות!... לעולם, לעולם אהיה יוקד באש...צריך להשיב את האולר, להניחו על מקומו, לא צריכים אולר גנוב! מחר אחזיר את האולר למקומו.

כך אני מהרהר לי, ושם את האולר בחיקי, וחש שזה צורב אותי, זה עושה לי כווייה. לא, צריך להטמין אותו שוב, לקבור אותו באדמה, עד מחר. הלבנה מלמעלה מסתכלת בי. מה היא מסתכלת? הלבנה רואה, היא עדה...אני זוחל חרש בחזרה הביתה, אל מצעי, נשכב לישון, ואינני יכול להרדם. אני מתהפך מצד לצד, ואינני יכול להרדם...רק שהאיר היום, נרדמתי וראיתי בחלום לבנה, וראיתי שבטי-ברזל, וראיתי אולרים... השכם בבוקר התעוררתי, התפללתי בדבקות וכוונה, חטפתי על רגל אחת ארוחת-בוקר, ו-מארש⁹ ל'חדר'.

– מה אתה נחפז כל-כך ל'חדר'? – צועק עלי אבא, – מה רודף אותך כל-כך? לא תפסיד

⁹ מארש – הלוד! קדימה!

ברל'ה נשאר עומד ערום כביום היוולדו. חיזור, אין בו טיפת-דם. אינו מניד אבר. עיניו מושפלות. מת, ללא רוח-חיים! והרבי קורא לאחד התלמידים הגדולים, כדרכו בניגון:
 – א-נו, הַרְשָׁלָה הגדול, קום ובוא הנה, אלִי, חת-שתיים, ככה; וספר לנו בדיוק, מתחילה ועד כלה, איך ברל'ה שלנו נעשה גנב. הקשיבו, חבר'ה, היטב!

ו"הרשל הגדול" מתחיל לספר סיפור שלם, איך ברל פילס דרך אל קופסת-הצדקה של ר' מאיר בעל-הנס, שאימו זורקת לתוכה כל ליל-שבת, לפני ברכת-הנרות, פרוטה או שתיים; איך התחכם ברל לקופסת-הצדקה הזאת, שתלוי עליה מנעול; איך בעזרת קנה-קש טבול בזפת, שלה מתוכה ברל את הפרוטות, אחת-אחת, עד לאחרונה שבהן; איך מיהרה אמו, "זלאטה הצרודה", לפתוח קופסת-צדקה זאת לגובים, ומצאה בה קנה-קש טבול בזפת; איך התלוננה זלאטה הצרודה לפני הרבי; איך מיד לאחר מלקותיו של הרבי, הודה ברל כי במשך שנה תמימה סחב פרוטות מקופסת-הצדקה, איך קנה לו בכל יום ראשון שתי עוגיות וחרוב! איך...וכן הלאה וכן הלאה.

– עכשיו, ילדים, שפטו אותו! אתם יודעים כבר איך. כבר אין זאת פעם ראשונה לכם. ישמיע כל איש את משפטו. מה מגיע לגנב הסוחב פרוטות מקופסת-צדקה. הרשל הקטן, אמור אתה ראשון, מה מגיע לגנב שכזה, הסוחב פרוטות בקש מקופת-צדקה? הרבי מכופף ראשו הצידה, עוצם את עיניו, ומטה את אוזנו הימנית אל הרשל הקטן. הרשל הקטן עונה בקול רם:

– גנב, הסוחב פרוטות מקופה, מגיע לו... שיצליפו לו עד זוב דם.
 – מִיִּשְׁה'ל, מה מגיע לגנב הסוחב פרוטות מקופסת-צדקה?
 – גנב – אומר מישה'ל בקול בכיני, – גנב הסוחב פרוטות מקופסת-צדקה, מגיע לו שישכיבו אותו על הבטן, שניים ישבו לו על הראש, שניים על הרגליים, ושניים ילקו אותו בשבטים מלוחים...

– טוֹפְּלָה טוֹטוֹרִיטו! מה מגיע לגנב, הסוחב פרוטות מקופת-צדקה?
 קוֹפֵּל קוֹקוֹרִיקו, ילד שאינו יכול לבטא קו"ף וגימ"ל, מקנח את חטמו ומזמר את גזר-דינו בציוץ:

– דָּנָב, הסוחב פרוטות מְטוֹפָה של צָדָטָה, מְדִיעַ לו שכל הילדים יִדְשׁוּ אליו, ויִטְרָאוּ לו ישר בפנים שלוש פעמים בטול רָם: דָּנָב! דָּנָב! דָּנָב!

ילדי-ה'חדר' פורצים בצחוק. הרבי שֵׁם אגודלו תחת פיקת-גרונו, מעשה חזן, וקורא לי באותו ניגון שקוראים בו חתן לתורה:

– יעמוד ה-ח-ת-ן ש-לום בר' נחום מפ-טיר! הואל והשמיענו, אתה, שוֹלְמָנִי,

יקירי שלי, את גזר-דינך. מה מגיע לגנב הסוחב פרוטות מקופת-צדקה?

אני רוצה להשיב – לשוני אינה נשמעת לי. אני רועד כאחוז קדחת. גרוני נחנק. זיעה קרה שוטפת אותי מראש עד כף-רגל. מזמזם לי באוזניים, אינני רואה כבר לנגד עיני לא את הרבי, לא את "ברל-גנב" במערומיו, לא את חברי; לנגד עיני רק אולרים. אולרים לאין מספר, אולרים לבנים, פתוחים, עם להבים רבים, ושם, ליד הדלת, תלויה הלבנה. היא מחייכת, מביטה בי כאדם... ראשי סחרחר, וכל ה'חדר' מסתחרר לו, עם השולחן, עם הספרים, עם כל החברים, עם הלבנה התלויה מעל לדלת, ועם כל האולרים... רגלי כושלות. עוד רגע – ואני נופל. אבל אני מתאמץ בכל כוחותי, ומתגבר שלא ליפול...

לפנות-ערב אני בא הביתה וחש שפני בוערות, לחיי לוהטות, ובאוזניים – זמזום. אני שומע שמדברים אלי, אבל מה – אינני יודע. אבא אומר משהו, מתרגז משהו, רוצה להרביץ לי; אמא נחלצת להגנתי, פורשת את סינורה, כדוגרת את כנפיה, בשעה שהיא מגינה על אפרוחיה, שלא יגעו בהם לרעה... אינני שומע כלום, אינני רוצה לשמוע כלום.

אני רוצה רק שירד כבר מהר הלילה, שאוכל לשים קץ לאולר... מה לעשות בו? להתוודות ולהחזיר אותו? אז אחטוף את הפסק של ברל. לשים אותו בחשאי על מקומו? אולי יתפשו אותי... להשליכו לכל הרוחות, ובלבד להיפטר ממנו! לאן משליכים אותו, שלא ימצאוהו? על הגג? תשמע דפיקה. בגן? ימצאו אותו. אהא! אני כבר יודע, מצאתי עצה: להשליך למים! רעיון מצוין, בחיי – למים, לבאר, לבאר שכאן, בחצר שלנו!...

רעיון זה מוצא חן בעיני כל-כך, שאינני רוצה כלל לחשוב הרבה. אני תופס את האולר, ורץ ישר לבאר, ונדמה לי שאני מחזיק בידי לא אולר, כי אם איזה דבר מאוס, מין שרץ, שמתחשק לי להשתחרר ולהיפטר ממנו כמה שיותר מהר. אבל צר לי-אולר יקר שכזה! רגע עומד אני ומהרהר ונדמה לי שאני מחזיק בידי יצור חי... לבי כואב עליו: 'סטייטש' 'סטייטש'¹⁰! בכמה טרחה ומאמצים זה עלה לי, ממש מער בעלי-חיים!... אני לובש אומץ ומשחרר אותו בבת-אחת מאצבעותי "פלונך!"... שכשוך של מים ולא עוד, לא שומעים יותר כלום... אין אולר! אני עומד עוד רגע ליד הבאר ומקשיב – לא שומעים כלום. תודה לאל, נפטרתי! אף-כי לבי נצבט בי, כואב: "סטייטש" אולר שכזה, אולר שכזה!..."

¹⁰ 'סטייטש' (יידיש) – מילת תמיהה, מעין "היתכן?!"

אני חוזר לי אל משכבי, ורואה איך הלבנה עוקבת אחרי, ונדמה לי שהיא ראתה כל מה שעשיתי פה, וכאילו קול אני שומע מרחוק: "אבל בכל-זאת אתה גנב! תיפסו אותו, הכו אותו, הוא גנב! ג-נ-ב!!" אני מתגנב בחזרה הביתה ושוכב לישון, ורואה בחלום שאני רץ, אני מרחף, אני עף באוויר, עם האולר, והלבנה מביטה בו ואומרת: "תיפסו אותו, הכו אותו, הוא גנב! ג-נ-ב!!"...

ו

שינה ארוכה, ארוכה! חלום כבד, כבד מאוד. אש בוערת בקרבי. הראש הומה. כל מה שאני רואה-אדום כדם. שבטי-אש יוקדים דשים את בשרי, ואני מתבוסס בדם, סביבי מתפתלים נחשים ועקרבים, פיותיהם פעורים, רוצים לבלוע אותי... שופר תוקע ישר לאוזני: תקיעה-טו! שברים - טו-טו! תרועה - טו-טו-טו-טו! ואחד עומד עלי וצועק בקול- ניגון, לפי הקצב: "הלקו אותו! הלקו אותו! הלקו אותו! הוא ג-נב!!" ואני עצמי צועק: "גוואלד! סלקו ממני את הלבנה! החזירו לה את האולר! מה נטפלתם לברל 'נעבעך'¹¹ הוא לא אשם- זה אני ה-ג-נ-ב!!"...

הלאה אינני זוכר.

.....

אני פוקח עין אחת, ועין שנייה... איפה אני? נדמה לי במיטה... מה אני עושה פה? מי זה יושב שם על הכיסא, ליד המיטה? אָ! זאת את, אמא? אמא!... היא לא שמועת אותי!... אמא! אמא! א-מ-מא!!!... מה זאת אומרת? נדמה לי שאני צועק בקול!...שא! אני מטה אוזן - היא בוכה? היא בוכה חרש. אני רואה גם את אבא בפניו הצהובים חולניים. הוא יושב רכון על ספר, והוגה משהו בלחש, ומשתעל ונאנח וגונח... כנראה שכבר מְתִי... מְתִי? בבת-אחת אני חש אור-בעיניים, קלות בראש, קלות בכל האברים. רעש צלצול באוזני האחת, גם בשנייה: דיננננן!!! אני מתעטש: אפצ'!...

- לבריאות! לאריכות-ימים! לחיים ולשלום! סימן טוב! מזל טוב! ברוך השם!

- באמת התעטש! ברוך אתה אדוני!

¹¹ נעבעך (יידיש) - מילולית: מסכן, על פי רוב במשמעות: "אוי לי", "צר לי", "חבל!".

– יש לנו אל גדול! הוא יבריא, אם ירצה השם, ברוך הוא וברוך שמו!
 – שיקראו מהר את מינצי, אשת-השוחט: היא מומחית ללחוש נגד עין-הרע.
 – לרופא מוטב לקרוא, לרופא!
 – לרופא? לשם מה? שטויות! "הוא" רופא כל בשר! אלוהים הוא הטוב שברופאים!
 ברוך הוא וברוך שמו!
 – צאו החוצה רבותי, צאו החוצה והניחו לוי! חם פה נורא! למען השם, צאו החוצה!
 – ומה? לא אמרתי לכם שצריך להתיק עליו שעווה, הא? מי צודק?
 – יבורך השם! ברוך הוא וברוך שמו!... אוי, אלוהים, אלוהים, אבינו שמשמים!
 מסתובבים סביבי, מביטים בי, כל אחד ניגש וממשש את ראשי. לוחשים עלי, ומשביעים
 נגד עין-הרע, מלקקים את מצחי ויורקים. ומפנקים אותי: שופכים לפי מרק רותח
 ומלעיטים אותי בכפות מרקחת – הכל מסתובבים סביבי, שומרים אותי כבבת-עין,
 מפטמים אותי במרק-עוף ובבשר-ברווז, כתינוק, ואין עוזבים אותי לבדי; אמא יושבת
 לידי ומספרת לי שוב ושוב את כל סיפור-המעשה, איך הרימו אותי מן הארץ כמעט
 מת; איך שכבתי שבועיים כסדר קודח באש גיהנום, ורק קרקרתי כמו צפרדע, ומלמלתי
 משהו על מלקות ועל אולרים... כבר חשבו שמתי חלילה... ואחר-כך התעטשתי פתאום
 שבע פעמים, וממש ממוות שבתי לחיים...
 עכשיו רואים אנחנו איזה אל יש לנו, ברוך הוא וברוך שמו! מסיימת אמא, כשעיניה
 דומעות, – עכשיו נוכחים אנחנו לדעת שכשקוראים אליו, מקשיב הוא לבקשותינו
 החטאות, ולדמעות אָשָם שלנו... הרבה, הרבה דמעות שפכנו, אני ואבא, עד שריחם...
 כמעט, כמעט שלא איבדנו בחטאינו את הילד, חלילה, אהיה אני כפרת-עצמותיך, ובגלל
 מי? בגלל מה? בגלל נער גנב, איזה ברל'ה, שהרבי הלכה ב'חדר' עד זוב דם. כשחזרת מן
 ה'חדר', היית כבר מת, תהיה אמא כפרתך! רוצח שכזה, גזלן שכזה, ישלם לו אלוהים
 כגמולו, ריבונו-של-עולם!... לא, בני שלי, כשאלוהים יעניק לנו את החיים, ואתה, אם
 ירצה השם, תבריא ותקום על רגליך, נמסור אותך למלמד אחר, לא לאכזר שכמותו,
 רוצח שכמותו, כ"מלאך המוות" הזה, ימח שמו וזכרו!
 בשורה זאת נעמה לי מאוד! אני מחבק את אמא ומנשק אותה:
 – אמא, אמא יקרה!

אבא נגש בלאט, מניח את ידו הקרה-החיוורת על מצחי, ואומר לי כבר ברכות, בלא
 שום כעס:

–אֵי, הבהלת אותנו, "שקוץ"12 שכמוך, קְהָה-קְהָה-קְהָה!
 גם ה'דייטש' היהודי, או היהודי-ה'דייטש', קְרֵר קְרֵר קְרֵרצנְהָרְק, עם הסיגאר בין שיניו,
 רוכן בפרצופו הגלוח על מיטתי, מלטף את הלחי שלי, ואומר בגרמנית:
 – גוט, גוט! גֶזֶנְד, גֶזֶנְד!13...

כמה שבועות אחרי שקמתי ממשכבי, קרא לי אבא ואמר:
 – נו, בני, עכשיו לך ל'חדר', ושלא יהיו לך כבר יותר בראש שום אולרים ושטויות... כבר
 זמן שתתחיל להיות חתיכת-בנאדם; אם ירצה-השם, בעוד שלוש שנים תהיה כבר
 בר-מצווה, עד מאה ועשרים, קְהָה-קְהָה-קְהָה!

במילים חביבות שכאלו שולח אותי אבא ל'חדר', אל המלמד החדש, אל ר' חיים
 קוֹטְרֵר14. בפעם הראשונה אני שומע מאבי הרגזן מלים טובות ורכות שכאלו, ואני שוכח
 תוך רגע את כל רדיפותיו, קללותיו ומכותיו, ממש כאילו לא היו כלל מעולם. לולא
 התביישתי, הייתי מחבק ומנשק אותו. אבל – קְיֵי-קְיֵי-קְיֵי – איך זה מנשקים אבא?...

אמא נותנת לי ל'חדר' תפוח שלם ושתי פרוטות, גם ה'דייטש' נותן לי במתנה אגורות
 אחדות בצירוף צביטה בלחי, ואומר בשפתו:
 – הֵיבְשֵׁר קְנֵאָה! גוט, גוט!15

אני לוקח את מסֶכֶת "בֵּיצָה" תחת זרועי, נושק למזוזה, והולך ל'חדר', כמי שנולד מחדש,
 בלב טהור וקל, בראש צלול ובהיר, במחשבות חדשות, רעננות, כשרות. השמש מביטה
 ממרום ומברכת אותי בקרני-אורה החמות. רוח קלילה מתגנבת לה מאחורי פאותי,
 הציפורים מציצות: "צִיף-צִיף-צִיף-צִיף!"... אני מתרומם, אני נישא באוויר, מתחשק
 לי לרוץ, לקפוץ, לרקוד – אחח, מה טוב ומה נעים כשאתה חי ואתה ישר, ואינך גנב,
 ואינך שקרן!

אני מאמץ את הגמרא ללבי חזק-חזק, ורץ ל'חדר' בתענוג רב, ואני נשבע בגמרא,
 שלעולם, לעולם לא אגע בדבר זר, לעולם, לעולם לא אגנוב, לעולם לעולם לא אשקר,
 תמיד אהיה ישר, ישר, ישר...

© כל הזכויות שמורות למתרגם ולאקו"ם

12 שקוץ – לשון הקטנה מן "שקץ" – "שייגעץ" – גוי צעיר, – בהשאלה: חצוף.

13 גוט...גזונט (גרמנית) – "טוב, טוב! בריא, בריא!"

14 קוֹטְרֵר – כינוי של המלמד – חתול.

15 הֵיבְשֵׁר קְנֵאָה! גוט, גוט (גרמנית) – נער הגון! טוב, טוב!